

J. P. TRAP

KONGERIGET
DANMARK

FJERDE OMARBEJDEDE UDGAVE

UNDER MEDVIRKNING AF VIDENSKABSMÆND, FAGFOLK OG
STEDLIGE MEDDELERE FRA ALLE LANDETS EGNE

UDARBEJDET AF

HARALD WEITEMEYER

III. BIND

SORØ AMT · PRÆSTØ AMT
BORNHOLMS AMT

KØBENHAVN 1921

G. E. C. GADS FORLAG

(FREDERIK GAD)

INDHOLD AF TREDIE BIND

	Pag.
SORØ AMT	1—258
Købstæder: Korsør p. 71. — Ringsted p. 34. — Skælskør p. 86. — Slagelse p. 53. — Sorø p. 6.	
Herreder: Alsted p. 97. — Ringsted p. 121. — Slagelse p. 160. — Vester-Flakkebjærg p. 193. — Øster-Flakkebjærg p. 223.	
Sogne (og Landkommuner):	
Agersø (egen Komm.)	220
Allindemagle (Haraldsted-Allindemagle Komm.)	127
Komm.	130
Alsted (Alsted-Kirke-Fjenneslev Komm.)	102
Benløse (egen Komm.)	123
Bjernede (Slaglille-Bjernede Komm.) ..	109
Boeslunde (egen Komm.)	186
Braaby, se Vester- og Øster-Broby.	
Bringstrup (Bringstrup-Sigersted Komm.)	125
Bromme (egen Komm.)	114
Eggeslevmagle (egen Komm.)	194
Faarstrup (Skørpinge-Faarstrup Komm.)	199
Farendløse [Farringløse] (Nordrup-Farendløse Komm.)	140
Flakkebjærg (Høve-Flakkebjærg Komm.)	198
Fodby (egen Komm.)	243
Freerslev (Haslev-Freerslev Komm.) . . .	154
Fuglebjærg (Krummerup-Fuglebjærg Komm.)	227
Fyrendal [Fuirendal] (Kvislemark-Fyrendal Komm.)	239
Førslev (egen Komm.)	229
Gerlev (Lundforlund-Gerlev Komm.) ..	180
Gimlinge (egen Komm.)	203
Gudum (egen Komm.)	173
Gunderslev (egen Komm.)	232
Gyrstinge (egen Komm.)	116
Haarslev (Haarslev-Ting-Jellinge Komm.)	204
Halagerlille (Tystrup-Halagerlille Komm.)	225
Haraldsted (Haraldsted-Allindemagle Komm.)	127
Haslev (Haslev-Freerslev Komm.)	148
Hejninge (egen Komm.)	169
Hemmeshøj (Vemmelev-Hemmeshøj Komm.)	185
Herlufsholm (egen Komm.)	246
Holsteinborg (Holsteinborg-Venslev Komm.)	207
Hyllested (egen Komm.)	206
Hyllinge (egen Komm.)	237
Høm (Vetterslev-Høm Komm.)	142
Høve (Høve-Flakkebjærg Komm.)	197
Jystrup (Jystrup-Valsølille Komm.) . .	132
Karrebæk (egen Komm.)	241
Kindertofte (egen Komm.)	175
Kirke-Fjenneslev (Alsted-Kirke-Fjenneslev Komm.)	104
Kirke-Flinterup (egen Komm.)	117
Kirkerup (Sørbymagle-Kirkerup Komm.)	201
Kirke-Stillinge (egen Komm.)	181
Krummerup (Krummerup-Fuglebjærg Komm.)	226
Kvislemark (Kvislemark-Fyrendal Komm.)	238
Kværkeby (egen Komm.)	137
Lundforlund (Lundforlund-Gerlev Komm.)	179
Lyng (egen Komm.)	100
Magleby (egen Komm.)	217
Marvede (egen Komm.)	236

	Pag.		Pag.
Munke-Bjærgby (egen Komm.)	113	Sørbymagle (Sørbymagle-Kirkerup Komm.)	200
Nordrup (Nordrup-Farendløse Komm.)	138	Taarnborg (egen Komm.)	189
Nordrup (Sønderup-Nordrup Komm.)	171	Teestrup (egen Komm.)	159
Omø (egen Komm.)	222	Terslev (egen Komm.)	146
Ottestrup (Sorterup-Ottestrup Komm.)	174	Ting-Jellinge (Haarslev-Ting-Jellinge Komm.)	205
Pedersborg (egen Komm.)	97	Tjæreby (egen Komm.)	213
Ringsted Landsogn (egen Komm.)	121	Tystrup [Tjustrup] (Tystrup-Halagerlille Komm.)	224
Sigersted (Bringstrup-Sigersted Komm.)	126	Vallensved (egen Komm.)	235
Skt. Mikkels Landsogn (egen Komm.)	168	Valsøllille (Jystrup-Valsøllille Komm.)	133
Skt. Peders Landsogn (egen Komm.)	161	Vemmelev (Vemmelev-Hemmeshøj Komm.)	184
Slaglille (Slaglille-Bjernede Komm.)	108	Venslev (Holsteinborg-Venslev Komm.)	207
Skørpinge (Skørpinge-Faardrup Komm.)	198	Vester-Broby [Braaby] (egen Komm.)	101
Slots-Bjærgby (Slots-Bjærgby-Sludstrup Komm.)	177	Vetterslev (Vetterslev-Høm Komm.)	141
Sludstrup (Slots-Bjærgby-Sludstrup Komm.)	178	Vigersted (egen Komm.)	134
Sneslev (egen Komm.)	144	Øde-Førslev (egen Komm.)	143
Sorterup (Sorterup-Ottestrup Komm.)	173	Ørslev (egen Komm.)	147
Stenmagle (egen Komm.)	119	Ørslev (Ørslev-Sønder-Bjærg Komm.)	210
Sønder-Bjærg (Ørslev-Sønder-Bjærg Komm.)	212	Øster-Broby [Braaby] (egen Komm.)	155
Sønderup (Sønderup-Nordrup Komm.)	170		

PRÆSTØ AMT 259—518

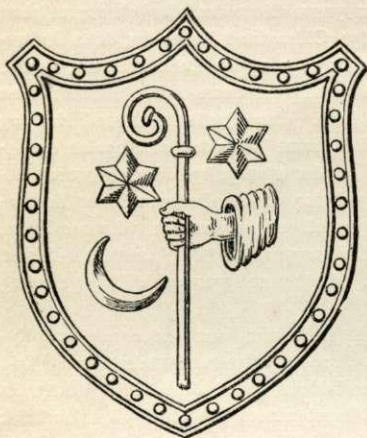
Købstæder: Næstved p. 282. — Præstø p. 264. — Stege p. 324. — Store-Heddinge p. 274. — Vordingborg p. 305.

Herreder: Baarse p. 459. — Bjæverskov p. 337. — Fakse p. 383. — Hammer p. 433. — Mønbo p. 491. — Stevns p. 359. — Tybjerg p. 410.

Sogne (og Landkommuner):

Allerslev (egen Komm.)	474	Gørslev (Vollerslev-Gørslev Komm.)	343
Alslev (egen Komm.)	387	Haarlev (Haarlev-Himlingøje Komm.)	354
Aversi (egen Komm.)	412	Hammer (egen Komm.)	449
Baarse (egen Komm.)	467	Havnelev (egen Komm.)	381
Bavelse (Glumsø-Bavelse Komm.)	424	Hellested (egen Komm.)	373
Beldringe (egen Komm.)	469	Hellevmagle [Herlufmagle] (egen Komm.)	416
Bjæverskov (egen Komm.)	341	Herfølge [Herfølge] (egen Komm.)	344
Bogø (egen Komm.)	517	Himlingøje (Haarlev-Himlingøje Komm.)	356
Borre (egen Komm.)	502	Holme-Olstrup (egen Komm.)	439
Dalby, se Sønder-Dalby.		Holtug (egen Komm.)	366
Damsholte (egen Komm.)	510	Hylleholt (egen Komm.)	397
Elmelunde (egen Komm.)	500	Højerup (egen Komm.)	361
Endeslev (Endeslev-Vraaby Komm.)	357	Jungshoved (egen Komm.)	472
Everdrup (egen Komm.)	462	Kalvehave [Kallehave] (egen Komm.)	483
Fakse (egen Komm.)	393	Karise (egen Komm.)	383
Faneffjord (egen Komm.)	513	Kastrup (egen Komm.)	456
Fensmark (Fensmark-Rislev Komm.)	419	Keldby (egen Komm.)	497
Frøslev (egen Komm.)	378	Kongsted (egen Komm.)	398
Glumsø (Glumsø-Bavelse Komm.)	423	Køng (egen Komm.)	452

Sorø.

1903

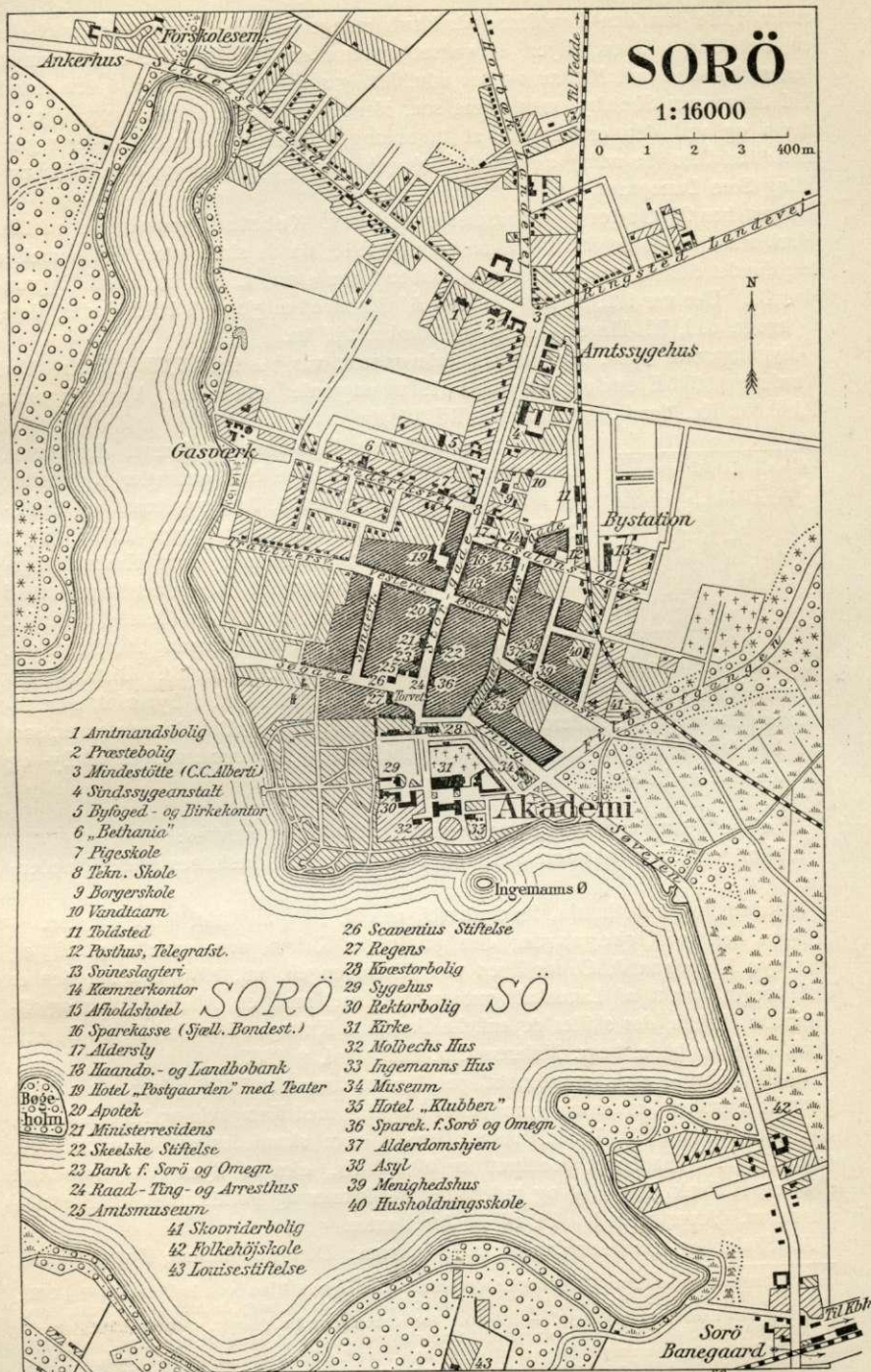

1468

Købstaden Sorø^{*)} ligger i Alsted Hrd. under 55° 25' 48" n. Br. og 1° 1' 9" v. L. for Kbhvn. — c. 11° 3' 31" ø. L. for Grw. — (beregnet for Kirken), meget smukt, helt omgivet af Søer og Skove, ved Nordkysten af den c. 217 ha store Sorø Sø (34 m o. H.), som før har staaet i Forbindelse med den nordligere liggende lille Pedersborg Sø (c. 19 ha, 33 m o. H.), der atter mod Ø. var forbundet med den c. 210 ha store Tuel Sø (32 m o. H.), og denne havde atter mod S. tidligere Forbindelse med Sorø Sø, saa at Byen forud har ligget paa en Ø. Langs Søens Østside fører den 1854-55 anlagte Vej til Sorø Jærnbanestation (St. paa Kbhvn.-Korsør Banen) i Lynge Sogn, henved 2 km SSØ. for Byen ved Søens Sydøstside; særlig fra denne Vej er der en fortrinlig Udsigt over Akademiet og Omgivelser. Højeste Punkter er i Søgade, c. 43 m, ved Raadhuset, 42,2 m, og ved Borgerskolen i Reitzensteins Allé, 44,3 m. Byen ligger c. 75 km SV. for Kbhvn., 15 km VSV. for Ringsted og 15 km ØNØ. for Slagelse. Den største Udstrækning er fra S. til N., c. 900 m, fra Ø. til V. er den noget smallere,

henved 830 m. Hovedgaden er den fra Torvet mod N. gaende Storgade, før kaldet Realgade, der fortsættes i Sorø Stræde og Reitzensteins Allé, som fører ud til Ringsted-, Holbæk- og Slagelse Landeveje; parallelt med Storgade gaar Rolighed, der fortsættes gennem den nye Bydel i Vedelsgade, som fører til Bystationen (Sorø-Vedde Banen); af Tværgader nævnes Søgade, der fører mod V. fra Torvet, Øster- og Vestergade (tidl. Ø.- og V.-Brøndstræde) og Frederiksvej, som gaar ud til Gasværket, samt Ø. for Storgade i den nye Bydel Ingemannsvej (tidl. Fiskerstien) og Absalonsgade. Byen gør et net og venligt, men stilfærdigt Indtryk. Af

^{*)} Sorø fik først sit Byvaaben ved kgl. Bkg. af 17/4 1903 (foreslaaet og tegn. af A. Thiset, en Haand, der holder Abbedstaven paa Baggrund af Nathimlen, symboliseret ved en Maanesegl og en Stjerne). Det samme Mærke har dog som Abbedens Kontrasignet, fra 1468, i lang Tid været brugt i Jurisdiktionens Segl og derigennem allerede vundet Hævd ogsaa som Byens Mærke. Som Byens Vaaben er det i drevet Kobber ophængt paa Raadhuset (Himmelgrunden er blaa).

ældre Huse har den kun faa; forholdsvis mange er i to Stokv. Akademiet ejer en Del Gde i Byen. Byen er vokset op som en lille By i Læ af Akademiet, senere har den haft Militær og har udviklet sig som en Pensionistby, i den senere Tid tillige som Skoleby; men ogsaa som Handelsby er den i Fremgang, ligesom der i og ved den er begyndt at trives nogen Industri. Som Forstæder regnes *Landdistriktet* (se ndfr.) og *Frederiksberghusene* i Lynge Sogn, opvoksede omkring Sorø Banegaard.

Byen har 23 Gader og Stræder og 1 Torv. Købstadsgrunden med tilh. Markjorder udgjorde 1916 259 ha, men i 1918, da de sidste store Indlemmelser har fundet Sted^{*)}, er Arealet over dobbelt saa stort, c. 540 ha, deraf Bygrunden 34. Der var i 1916 265 Huse. Af Arealet udgjorde i 1912 Gader, Veje, Byggegr. o. l. 22, Haver o. l. 20 og Vandar. 217 ha.

Bygningernes saml. Brandforsikringssum var $\frac{1}{10}$ 1918 7,274,257 Kr. Ved Vurdering til Ejendomsskyld i 1916 udgjorde den saml. Vurderingssum 6,140,000 Kr., deraf Jordværdien 1,515,000 Kr.

Med Sorø Købstads Kommune er forenet det ovenn. **Landdistrikt**, der saa at sige helt omslutter Købstaden, og i hvilket ligger Akademiet, Amtssygehuset og Sindsygeanstalten, Sorø Lille-Ladegaard (under 12 Td. H.), 4 andre Gde og en fhv. Dampmølle samt Husholdningsseminariet og Forskoleseminariet. Distriktet havde 1916 i alt 245 Gde og Hse og var 409 ha (deraf i 1912 122 besaaede, Brak 21, Grønfoder og Græsning 56, Haver o. l. 31, Skov 119, Vandareal 26). Det saml. Hartk. var (1905) 46 Td. Distriktet har et særligt Distriktsraad paa 5 Medl.; tillige har det 1 Medl. i Byraadet, som tiltræder dette i Skole-, Alderdomsunderstøttelses-, Fattig- og Brandvæsenssager, som det har fælles med Byen, ligesom Hjælpekassens Bestyrelse vælges af By- og Landdistrikt under eet.

Af offentlige og andre **Bygninger** samt **Institutioner** nævnes:

Kirken og **Sorø Akademis Skole**, i Landdistriktet, beskrives særskilt nedenfor.

Missionshuset Bethania, Frederiksvej, er opf. 1900 af Kirkl. indre Mission.

Byen har to Kirkegaarde; den gamle ved Kirken, som omtales p. 26, og den nye Kirkegaard, Ø. for Byen ved Filosofgangen, anl. 1903, c. 2 ha; den er anl. meget smukt af Landskabsgartner K. Glæsel med en Allé i Midten og tilklippede Hække, der skiller de enkelte Partier af Kirkegaarden (Forbill. fra Düsseldorf). Her er bl. a. begr. Maleren Chr. Dalsgaard, † 1907.

Raad-, Ting- og Arresthuset, paa Torvet, hvor det 1845 opførte, Dec. 1879 brændte Raadhus laa, er en grundmuret Bygning med Kamgavle og højt Skifertag, opf. 1881, Arkt. F. V. Tvede. Arresthuset, som skaanedes ved Branden 1879, er opf. 1871. Raadhuset, forsikret for 80,000 Kr., ejes af Byen ($\frac{4}{10}$), Sorø Amt ($\frac{6}{10}$) og Holbæk Amt ($\frac{8}{10}$) og indeholder Retslokaler og Politistation, en Byraads-sal m. m. Arresthuset har Pl. til 14 Arrestanter.

Af Skoler og Undervisningsanstalter nævnes: Den kommunale **Borgerskole**,

*) Efterhaanden er store Dele af Landdistriktet inddragne i Byen ved kgl. Res. af $\frac{24}{12}$ 1883, $\frac{25}{8}$ 1888, $\frac{26}{8}$ 1892, $\frac{11}{10}$ 1903, $\frac{22}{10}$ 1914 og sidst $\frac{1}{4}$ 1918, da nemlig Arealet mell. Frederiksvej og Slagelsevejen inddrages. — I Stedet for den Købstaden tillagte, i Reskr. af $\frac{21}{4}$ og $\frac{21}{11}$ 1778, $\frac{9}{8}$ 1780 og $\frac{8}{8}$ 1781 omhandlede Græsningsret er der til Byen ifl. kgl. Res. af $\frac{15}{4}$ 1842 for bestandig overdraget Brugen af c. 41 ha i Slaglille Sogn (se dette) mod en aarl. Arvefæsteafgift af 100 Kr.; denne er nu afløst, og Jorderne er vurderede til 60,000 Kr.

Reitzensteins Allé, opf. 1877 af røde Mursten i to Stokv. med Skifertag, Arkt. Bygningskonduktor Nissen, med tilligg. Gymnastikhus og i Forb. med dette en kommunal Varmbadeanstalt; 1919 er opf. en ny Skolebygn. i Vinkel paa den gl. Hovedbygn. (Arkt. F. C. C. Hansen). Skolen har 10 Klasser, 1 Overlærer, 4 Lærere og 4 Lærerinder samt (1919) c. 340 Elever. **Sorø Pigeskole**, Frederiksvej (Bygningen er købt for c. 10,000 Kr.), før Privatskole, er nu en selvejende Institution, der bestyres af Sognepræsten, Akademiets Rektor og 3 af Byraadet valgte Medl.; den har 8 Klasser, 6 faste Lærerinder, 2 Timelærerinder og 2 Timelærere samt c. 125 Elever. En kommunal **Ungdomsskole** for unge Piger, opr. 1914, holdes paa Ankerhus (se ndfr.). **Teknisk Skole**, Hj. af Sorø Stræde og Frede-

Torvet, med Raadhuset og Storgade, set gennem Klosterporten.

riksvej, er opr. af den 1862 stift. Haandværker- og Industriforen., Bygn. opf. 1888-89 (F. C. C. Hansen); den har 5 Lærere og 70-100 Elever. En **Handelskole**, opr. 1899, har Lokaler i Borgerskolen. En **Husholdningsskole**, Holbergsvej, er opr. 1895, Bygn. opf. 1897 (F. C. C. Hansen); den uddanner unge Piger i Husgering (aarl. Understøtt. af Akademiet). **Husholdningsseminariet Ankerhus**, i Landdistriktet ved Kongebroen paa Slagelse Landevej, er grl. og opf. 1902 som en Villa, senere udvidet med en Sidefløj (1904), en Mønster-Bondegd. (1907) og et Laboratorium (1908); Skolen, der er statsunderstøttet, uddanner Husholdningslærerinder, Skolekøkkenlærerinder m. m. Til Skolen er knyttet et Forskoleseminarium, opr. 1912, til Uddannelse af Forskolelærerinder. De to Seminarier ligger paa hver Side af Pedersborg Sø. — Et kommunalt Folkebibliotek, stift. 1853, har Lokaler i Menighedshuset (se ndfr.). — **Sorø Folkehøjskole** („Bojsensminde“), Frederiksberghuse nær ved Sorø Banegd., Lyngesogn, opr. 1888, er siden 1907 udelukkende for Piger.

Sorø Amts historiske Museum, indv. $\frac{25}{100}$ 1916, har Lokaler i en privat Ejendom paa Torvet ved Siden af Raadhuset; det indeholder bl. a. et godt Bondestuebohave.

Amtssygehuset, Reitzensteins Allé, er opf. 1901-3, Arkt. F. C. C. Hansen, udvidet 1919 (med en Etage paa Midtbyggn.); det er delt i en medicinsk og kirurgisk Afdeling, med i alt 54 Senge, og en Epidemiafd. med 24 Senge. Det tidl., 1841 opf. Amtssygehus samt Daare- og Arbejdsanst., ved Siden af det nuv. Amtssygehus, blev 1903 omdannet, udelukkende til **Sindssygeanstalt**, der nu har 100 Pladser. **Fattighuset**, Søndergade (før Baggade), har, foruden Bolig for Bestyreren og en Sygeplejerske, Plads til 18 Lemmer.

Paa Hj. af Ingemannsvej og Saxogade ligger et Bygningskompleks, bestaaende af Menighedshuset og et Alderdomshjem, opf. 1910, Arkt. F. C. C. Hansen, dannede en Vinkel mod hinanden og forbundne ved en lav Mellembbyggn. **Menighedshuset**, med Façade til Ingemannsvej, er opf. ved et af Akademiet ydet rentefrit Laan og har en egen Bestyrelse med Sognepræsten som Formand; det rummer bl. a. Folkebiblioteket (se ovfr.). **Alderdomshjemmet**, ud til Saxog., er opr. 1910 af Haandværkerforen. (indv. April) og indeholder Friboliger for Foreningens ældre Medl. (6 Fam.). **Børneasylet**, Saxog., ved Siden af det sidste, er opf. 1900 (F. C. C. Hansen) for private Midler; det har egen Bestyrelse, men understøttes af Kommunen; Pl. til c. 30 Børn.

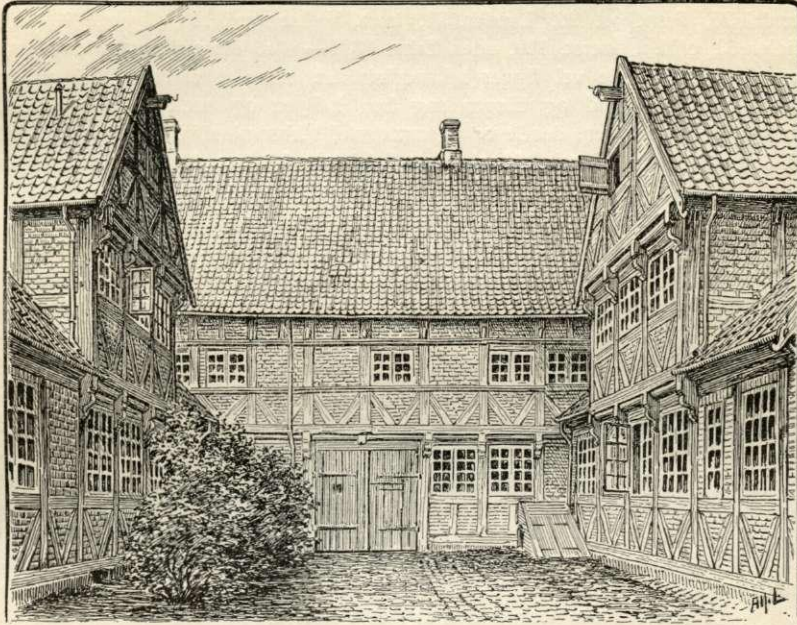
Andre milde Stiftelser: **Aldersly**, Reitzensteins Allé, opr. af den $\frac{1}{3}$ 1870 stift. Alderdomsforsørgelsesforen. for Sorø og Landsogn; den yder Fribl. for trængende Medl. af Foren. (6 2-Værelers Lejligheder) foruden Husleje- og Brændselshjælp; med Bygn. (assur. for 16,250 Kr.) ejer Foren. i alt c. 28,600 Kr. **Skeels Enkesæde**, Storg., er opr. 1833 af Ch. Amalie Skeel († 1855) til Fribl. for en Embedsmands Enke. **Scavenius' Stiftelse**, Torvet, paa Hj. af Søg., er opr. 1833 af Direktør ved Akademiet H. F. J. Estrup († 1846) og Hustru til Fribl. for 2 Enker efter Lærere ved Akademiet. Bygn., der er restaur. 1910, er af Bindingsværk fra Tiden ved 1700 med udkragede Bjælkehoveder (se om den Sor. Tidsskr. VI, 1912, p. 353).

Vand-, Gas- og Elektricitetsværket, ved Søen, for Enden af Frederiksvej, er anl. 1902-3 af en Privatmand for c. 202,600 Kr., sen. udvidet, overtaget af Komm. Sept. 1919. Det 24 m høje Vandtaarn ligger bag ved Borgerskolen i et Hj. af Sportspladsen.

Byen har to Banegde: **Sorø Banegaard**, mod S. i Lynges S., opf. 1855-56, Station paa den vestsjæll. Bane, og **Sorø Bystation**, mod Ø. i Byen, for Enden af Vedelsg., opf. 1902 (Arkt. Wenck), Stat. paa Sorø-Vedde Banen og i Forb. med Sorø Banegd. Paa hver Side af Bystationen ligger **Toldkamret** og **Posthuset** (opf. 1903, Arkt. Wenck). **Telegrafstationen** er paa Trautnervej (til Leje).

Af andre Bygn. nævnes: Byfogedboligen, Hauchsvej, opf. c. 1916 (Amtmandsboligen, Slagelsevej, er privat). Spare- og Laanekassens Bygn., Storgade, opf. 1878-79 (Arkt. Bygningskond. Nissen), Apoteket, Storg. *Seigneur Fosses Gd.*, Storg., ejet af Akademiet siden 1748, nu Bolig for 2 Lærere (se ndfr.); *Ministerresidensen* (el. Oberstinde Fuchses Gd.), Storg., ejet af Akademiet siden 1747, i sin nuv. Skikkelse opf. 1832-33 af Etatsrd. Søren Povelsen; nu er den Bolig for Godsforvalteren og indeholder tillige Aftrædelseslejlighed for Undervisningsministeren. *Prinsegaarden* („Domus principum“), Storg., tidl. ejet af Akademiet, en Bygn. i to Stokv. med Frontespice, opf. af Chr. IV 1623 til hans to Sønner, medens de uddannedes ved Akademiet (se ndfr.); efter Skolens Gen-

oprettelse 1822 havde den midlertidig Lokale her i øverste Stokv., indtil den nye Akademibygn. toges i Brug 1827. *Regensen*, paa Torvet, Hj. af Søgade, ejet af Akademiet, nu Bl. for Lærere og Funktionærer; Navnet stammer fra den Tid den afgav Bl. for Studenter, der 1826-47 kunde tage 2. Eksamen ved Akademiet; den to Stokv. høje Bygn. er ganske enkel med Bindingsværks Bagside fra Tiden c. 1700, medens Façaden er senere omdannet. Akademiet ejer ogsaa flere Huse mell. *Regensen* og Klosterporten, deribl. et tidligere Dampfarveri og Akad.s Vaskeribygn., og to Huse i eet Stokv. i Søgade; *Rosenørns Gd.* (en Tid beboet af Grevinde Dannemand under hendes Forvisning) og *Urnes Gd.*, nu Overlærerbolig. Der er Teatersale i Hotel Postgaarden og i Hotel Klubben.

Fosses Gaard. Gaardsiden.

Midt paa Torvet (tidligere nærmere Raadhuset) staar en Broncestatue af Fr. VII (Billedhugger Evens), rejst 1877 af Beboere i Sorø Amts 2. Valgkreds, og foran den, lige ved Gadelinien, staar Kilometerstenen (med Angivelser af Afstandene fra de omligg. Byer). Hvor Ringsted-, Holbæk- og Slagelse Landevej støder sammen N. for Byen, har Valgkredsen 1891 rejst en Mindestøtte (Obelisk med Portrætmed. og Indskr.) for Folketingsmd. C. C. Alberti.

Gamle Huse. Byens ældste Bindingsværksbygn. er den ovenn. Sgr. Fosses Gd. i Storgade, nu istandsat; den er opf. kort efter 1600 med udsk. Knægte baade til Gaden og Gaarden, og Gaardspladsen flankeres af Sidelænger i samme Stil som Hovedfløjen. En knægtbygget Gaardside af lign. Karakter findes i ovenn. „Domus principum“, hvis Forside hen imod 1750 er ombygget med Grundmur af røde Mursten. En noget yngre Bindingsværksgd. (med Stokværksfremspring uden Knægte ligesom den ovenn. Scavenius' Stiftelse), Trautners Gd., tidl. kaldt den Castenskjoldske Gd., er nu delvis nedbrudt af Hensyn til Forlæn-

gelsen af Vestergade. I Hotel Postgaardens Indre findes Stukdekorationer og Paneller fra Rokokotiden. Af Bygninger i nyklassisk Tid mærkes de ovenn. Ejenomme, Urnes Gd. i Søgade samt Apoteket og Ministerresidensen i Storgade.

Indbyggertallet i Byen var $\frac{1}{2}$ 1916 2615 (1801: 592, 1850: 901, 1901: 2241), med ovenn. Forstæder 4601 Indb. (Landdistriktet 1272, Frederiksberghuse 714).

Efter Erhverv fordeltes Folkemængden i Byen i 1911 (2412) i flg. Grupper: 869 levede af Haandv. og Industri, 595 af Handel o. l., 116 af Transport, 50 af Landbrug, 10 af Mejeridrift, 187 af immateriel Virksomhed, 218 var Tyende o. l., 157 levede af egne Midler, 38 væsentligst af offtl. Understøtt., 172 var uden opgivet Erhverv. I Landdistriktet (1911: 1187) var Tallene for Haandv. og Ind. 351, Handel 95, Transport 96, Landbr. 98, imm. Virksomhed 117, Tyende 109, egne Midler 63, offtl. Underst. 110, uden Erhv. 139. — Ved disse Tal maa erindres, at Sorø Akademis Skole vel ligger i Landdistriktet, men at en stor Del af dens Lærere, Embedsmænd og Elever dog bor i Byen og saaledes begge Steder forøger Tallet paa dem, der lever af immateriel Virksomhed*).

I Sorø afholdes der aarl. 9 Markeder, 2 i Marts, 1 i Apr., 1 i Maj, 1 i Juni (Sommerm.), 1 i Sept. (Høstm.), 1 i Okt., 1 i Nov. og 1 i Dec., med Heste og Kreaturer.

Af Fabrikker og industrielle Anlæg mærkes bl. a.: Statstelegrafens Imprægningsanstalt, liggende ved Bystationen, til Tilberedning med Kobbervitriol af Telegrafstænger og Sveller. H. C. Lunge & Søns Jærnstøberi og Maskinfabrik, grl. 1840, fremstiller Landbrugsmaskiner, særlig Tærskværker og Motorer, aarl. Prod. for c. 300,000 Kr., 80-100 Arbejd. H. A. Hansens Trælshandel i Forb. med Savværk og Maskinsnedkeri, grl. 1852, eget Elektricitetsværk. Et Ølbryggeri, grl. 1855, prod. Hvidt- og Skibsøl samt Mineralvand, forbruger c. 1300 Td. Malt aarl., c. 10 Arb. Et Andelssvineslagteri, grl. 1909, slagter c. 20,000 Svin aarl. Et Andelsfrugteri, grl. 1901, sen. solgt til Konservesfabr. En Vognfabrik, grl. 1918. En Stole- og Listefabr., grl. 1897, en af de største i Landet, i Frederiksberghuse, ved Banegaarden, eget Elektricitetsværk, c. 50 Arb. Et Savskæreri smstds., særlig Prod. af Bøttestaver, c. 20 Arb. Desuden 2 Bogtrykkerier m. m.

I Sorø udkommer flg. Aviser: „Sorø Amts Dagblad“ (trykkes i Slagelse), „Sorø Folketidende“, beg. 1878, og „Venstres Folkeblad“, beg. 1898 (begge tr. i Ringsted) og „Midtsjællands Socialdemokrat“ (tr. i Kbhvn.).

Kreaturholdet var $\frac{15}{7}$ 1919 i Byen: 115 Heste, 37 Stk. Hornkv. (deraf 24 Køer), 8 Faar og 28 Svin (1914: 33); i Landdistriktet: 48 Heste, 86 Stk. Hornkv. (deraf 59 Køer), 15 Geder, 55 Faar og 50 Svin (1914: 162).

Byens Øvrighed bestaar af en Politimester, der har Bopæl i Ringsted, men Kontorafdeling her, og en folkevalgt Borgmester. Byraadet bestaar, foruden af Borgmesteren som Formand, af 10 Medl.

Finansielle Forhold. Af Indtægterne i 19^{13/14} nævnes: Skatter 61,506 (heraf Grundsk. 1005, Hussk. 3961, Ejdskat. 3747, Opholdskommunesk. 51,079, Erhvervskomm.sk. 1008, Aktieselskabssk. 1304, heri fragaar i alt 598 Kr. i uerh.

*) Det tidligere Fiskeri i Sorø og Tuel Søer er nu saa godt som ophørt. Tidligere fandtes i Sorø (og Tuel) Sø en af de største Ferskvandsfisk, Mollen (*Silurus glanis*), efter Sagnet af Munkene indført fra Tyskland. Den findes endnu i Skaane, men i Sorø Sø fangedes den sidste i 1799, hvorefter den synes uddød her. Vel gjordes der 1880 et Forsøg paa at genindføre den, idet der ved Undervisningsminist.s Foranstaltn. i Tyskland indkøbtes c. 40 Stk., som udsattes i Søen, og i April og Maj 1897 fangedes to Eksemplarer, begge paa udsatte Aalekroge, men senere har man intet mærket til den. I øvrigt er den i 19. Aarh. ogsaa fanget andre Steder her i Landet, saaledes i Køge Aa og i Marbæk paa Falster, og 1896 fangedes der en i Guldborgsund.

Skatterestancer), Afg. efter Næringsloven m. v. 3445, Tilskud fra Statskassen i H. t. Lov Nr. 85 af $\frac{15}{8}$ 1903 323, Indtægt af Købstadens Jorder 5653. Af Udgifterne: Byens Bestyrelse 2294, Fattigvæs. 8344, Hjælpekasser 573, Alderdomsunderst. 8765, Skolevæs. 18,598, Rets- og Politivæs. 6797, Medicinalvæs. 2505, Gader, Veje og Kloakker 41,440 (i den øvrige Del af Femaaret 19 $\frac{10}{11}$ -14/ $\frac{15}{15}$ gnmstl. c. 5000 aarl.), offtl. Renlighed 3179, Gadebelysn. 782. Kommunen ejede $\frac{31}{8}$ 1914 371,970 Kr., heraf i faste Ejendomme 185,217, og skyldte 269,585 Kr. Legatbeløbet udgjorde 36,748 Kr. Skatteproc. var 19 $\frac{19}{20}$ 3,67, Ligningsproc. 4,0.

Kommunens faste Ejendomme er: Fjerdeparten af Raadhuset, et Sprøjtehus, Fattighuset, Skolebygningen med Gymnastikhus, den komm. Badeanstalt, Hyrdehuset i Slaglille S., Matr. Nr. 118 i Sorø, c. 41 ha af Store-Ladegaards Jorder i Slaglille S. og forskellige Arealer i Byen, købte af Akademiet for et saml. Beløb af c. 77,000 Kr. samt Andel i Sorø-Vedde Banen (f. T. Værdi af c. 124,000 Kr.).

Byens Politi bestaar af to Dagbetjente, 1 Reservebetjent (tillige Arrestforvarer) og en Natbetjent, Brandkorpset af Brandinspektøren, 4 lønnede Befalingsmænd, 16 lønn. menige og c. 250 ulønn. menige.

I *Sorø Spare- og Laanekasse* (opr. 1867, egen Bygn. paa Storg.) var $\frac{31}{8}$ 1917 Indskuddet 5,222,454, Reservef. 244,952 Kr. I *Banken for Sorø og Omegn* (opr. 1895, i en Tilbygn. til Prinsegaarden), Aktiekap. 300,000 Kr., var $\frac{31}{12}$ 1918 Indskuddet 8,898,516, Reservef. 300,000 Kr. I *Haandværker- og Landbobanken* (opr. 1897, egen Bygn. Storg.), Aktiekap. 1919 100,000 Kr., var $\frac{31}{12}$ 1918 Indskuddet 1,085,859, Reservef. 22,000 Kr. Desuden er der en Filial af Den sjæll. Bondestands Sparekasse.

I gejstl. Hens. udgør Byen med Landdistriktet eet Pastorat. — Byen er Bopæl for en Dommer og hører under Politikr. Ringsted Kbst. m. m. (se p. 4). Den hører under Slagelse Amtstuedistr., Sorø Lægekr. (Amtslægen i Sorø Amtslægekr., tillige Kredslæge for Sorø Lægekr., bor her) og har et 1606 opr. Apotek (se E. Dam, S. Apotek gennem 300 Aar, Kbhvn. 1906). Den hører til Amtets 2. Folketingskreds (Opstillingskr.), for hvilken den er Valgsted, Sorø Skatte- og Skyldkreds, 6. Forligskr. og 2. Udskrivningskr.' 59. Lægd samt er Sessionssted for 2 Udskrivningskr.' 44.-59. og 286.-89. Lægd.

Sorø danner tillige med Ringsted og Slagelse eet Toldsted, Toldforvalteren bor i Slagelse; en Toldassistent har Bopæl i Sorø. Ved Postvæsenet er ansat 1 Postmester og 3 Assisterter, ved Telegrafvæsenet 1 Bestyrer for Imprægningsanstalten.

Jærnbanner. Om den *vestsjæll. Bane* se nærmere under Roskilde og Korsør. Den private *Sorø-Vedde Bane*, 15,9 km, er anl. i H. t. Lov af $\frac{8}{8}$ 1894 og Konk. af $\frac{15}{8}$ 1900 fra Sorø til Vedde, en Station paa Høng-Tølløse Banen, og aabnedes $\frac{1}{2}$ 1903; den er forpagtet og drives af Staten. Fra Sorø befordredes 19 $\frac{18}{19}$ 120,234 Personer (deraf fra Bystationen 21,855); Totalvægten af Gods og Kreaturer ankommet til Sorø udgjorde 28,115 Tons (deraf til Bystationen 19,334) og afgaaet fra S. 45,436 T. (deraf fra Byst. 14,462).

Historie. Sorø kaldes i Egnens Maal gerne *Sor* el. *Sore*, og dette stemmer med Navnets ældre danske Form, f. Eks. 1393 Soor; det latiniseres til *Sora* (allerede i Breve fra Absalons Tid). Først i 17. Aarh. vinder Formen *Sorø* Fodfæste. Sorø By er, i Forhold til vore andre Købstæder, af temmelig sen Oprindelse. Det har været antaget, at den var opvokset allerede i Middelald. i Ly af Klosteret, men der er intet, som sikkert tyder derpaa. I de ældste Lensregnskaber fra c. 1600 findes ingen Antydning

af Sorø By, og det er hele Tiden Pedersborg, som er Forstaden, hvor de Haandværkere og Arbejdsfolk, som optræder i Regnskaberne, har deres Bopæl. Den nuvæ. „Klosterport“ var Indkørsel til Ladegaarden, og uden for denne, paa Byens nuvæ. Plads, har Klostermarken bredt sig. Efter Akademiets Oprettelse lod Chr. IV 1622-23 uden for Klosterporten opføre nogle Boliger til de fremmede Lærere, som blev indkaldt hertil, samt til sine 2 Sønner, som skulde studere her, og dette synes at være Begyndelsen til Byen. 1624 oprettedes der Kro, for at de fremmede Lærere og deres Folk ikke skulde færdes for meget i Akademiet; ²⁸/₄ 1625 tillodes det, at der ved Sorø maatte være en Købmand, der maatte sælge det fornødne til Akademiet, Skolen og de dertil knyttede Personer, dog uden at krænke Købstædernes Rettigheder. Endelig gav Chr. IV ²⁷/₄ 1638 Stedet Købstadrettigheder; for at drage Haandværkere og Handlende til Byen bevilgedes der disse Skattefrihed; dog skulde Hofmesteren meddele hver enkelt Tilladelse til Nedsættelse. Det synes dog at være gaaet langsomt med at faa Byen til at vokse, for i 1642 var der Planer om at flytte Pedersborg By dertil. I 1656 klages der over, at adskillige af de Borgere, som Chr. IV's Tilsagn om Skattefrihed havde trukket til Byen, ikke var af den bedste Slags Folk, og Hofmesteren fik Tilhold om at „udrydde“ dem, som havde gjort Skandale, og lade de øvrige aflægge Ed paa at ville leve skikkeligt; samtidig ansattes en Øvrighedsperson til at føre Tilsyn med dem; til hans Lønning henlagdes et Stykke Jord, og Akademiet skulde fremtidig afgive Halvdelen af Sagefald og visse Indtægter, som faldt i Byen, til Byens Kasse. — Paa denne Maade er Byen lidt efter lidt groet frem ved Akademiet og har efterhaanden frigjort sig fra dette. Forbindelsen vedbliver dog længe. Saaledes laa Byen under Akademiets Jurisdiktion lige til ¹²/₆ 1816; „Hofretten“ bestod af Akademiets Hofmester, Inspektør og Professorer. — Men med Byens Udvikling gik det smaat, og de rette Betingelser var heller ikke til Stede; den laa afskaaret fra Oplandet til alle Sider undtagen mod Nord, og endnu 1673 betegnes den kun som Flække. 1672 havde den 528 Indb., og et Aarh. efter, 1769, 529 Indb., og denne Stillestaaen varede ved til langt op i 19. Aarh. Først efter at der fra Byen i 1854-55 var lagt en Vej gennem Sorø Søs østlige lave Del, hvorved den bragtes i Forb. med det mod S. liggende gode Opland, begyndte den at tage noget til (1850 havde den 901, 1860 1237 Indb.), og senere, støttet af Jærnbaneanlæggene, er den vokset jævnt og har udvidet sig, baade mod S. og særlig mod N. omkr. Sorø Stræde og mod NØ. i Kvarteret omkr. Bystationen.

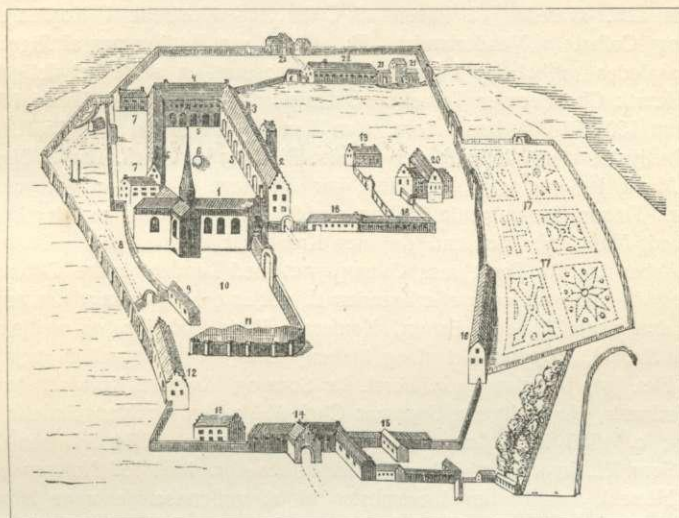
I Sorø er bl. a. født Fori. Sines Schielderup Sneedorff 1724, Sønnen, Historikeren Fr. Sneedorff 1760, Biskop Jens Paludan-Müller 1771, Historikeren Chr. Molbech 1783, Politikeren J. B. S. Estrup 1825 og Matematikeren P. C. Jul. Petersen 1839.

Litt. se p. 33.

Sorø Kloster, Kirke og Akademi.

I de urolige Aar ved Midten af 12. Aarh. lagdes Grunden til Sorø Kloster. Det var Ærkebiskop Absalons Fader Asser Rig, som med sine Brødre Toke og Ebbe fattede Planen til denne Stiftelse; Stedet til den blev udset paa Assers Ejendom, den af skovkransede Indsøer omgivne Soer Ø (se p. 6). Gunstigere Plads for et Kloster lod sig næppe tænke, men den unge Stiftelse fik i Beg. megen Modgang at bestaa. Asser, der med sin Hustru Inges Samtykke havde indgivet sig i Klosteret, overlevede kun 13 Dage Indvielsen af den lille Stenkirke (c. 1151), og i ham mistede Klosteret sin bedste Støtte. Den første Forstander, en fra Odense indkaldt Prior Thomas, tænkte mest paa egen Fordel, og ved de to flg. Priorers lige saa slette Bestyrelse bragtes Klosteret sin Undergang nær. Da fandt det i Biskop Absalon en ny Velynder. I Stedet for Benediktinermunkene, der først havde befolket Klosteret, indførte Absalon Cisterciensermunkene, som han c. 1161 hentede fra Esum, og samtidig indviedes Sorø Kloster til Jomfru Maria og omdannedes til et Abbedi; 1182 fik Klosteret pavl. Beskyttelsesbrev. Sorø blev saaledes en Datter af Esum, men det overfløj snart Moderstiftelsen i Rigdom og Anseelse; det blev overhovedet Landets fornemste Cistercienserkloster og Moder

til Aas Kl. i Halland og Knardrup (se II p. 175). Grunden til dets store Besiddelser lagde Absalon ved efterhaanden at skænke det Bispetienden af fl. nærligg. Sogne, Tredjedelen af det Offer, der bragtes ved den hellige Margrethes Grav i Vor Frue Kirke i Rosk. (se II p. 328), Landsbyen Toaker i Halland med Agre, Enge og Skove, hvorfra der kunde hentes Tømmer til Klosterets Bygninger, Slagelsebo, Gaarden Holbæk med nogle vedligg. Smaabyer, deribl. Tveje-Merløse, endvidere Lyngø m. m.; desuden gav han i sit Testamente Klosteret en Del Sager. I Absalons Fodspor traadte mange andre; Roskildebisperne overlod Klosteret bl. a. enkelte af Omegnens Kirker (f. Eks. Lyngø), og adelige og ikke-adelige skænkede det Penge og Jordegods. Saaledes gav Esbern Snare, der sammen med Absalon af Mun-

Sorø Klosterbygninger efter Resen.

1. Kirken. 2. Hofmesterens Residens. 3. Kornhuset. 4. Den gl. Latin- og Fægteskole. 5. Klosteromgangen. 6. Fratergaarden og Brønden. 7. Skolegaarden med Børnenes Logement. 8. Ridebanen. 9. Ridehuset. 10. Kirkegaarden. 11. Det øde Ridehus. 12. Kongens Stald. 13. Boldhuset. 14. Porthuset. 15. Oksestalden. 16. Klosterstalden. 17. Klosterets Have. 18. Porthuset mell. Ladegaarden og Borggaarden. 19. Vejerhuset. 20. Konsistorium. 21. Klostermølle og Diget. 22. Køkken, Bagers og Bryggers. 23. Porthuset til Søen.

kene blev nævnt som „Klosterets Grundlægger“, Klosteret Landsbyerne Bjergby og Bromme m. m. Fru Ingeborg af Kalundborg skænkede det 1250 Tredjedelen af Ørslev og sin Gaard i Bringstrup; andre Gaarde i Bringstrup fik Kl. 1233 og 1284. Til fl. Gaver knyttede der sig en Forpligtelse til, at Giverne skulde begraves i Klosterkirken, erindres i Vigilier og Messer, eller at Munkene visse Dage skulde beværtet med rundelige Maaltider (1315 fastsætter Chrf. af Halland, sen. Chrf. II, som en af Betingelserne for Ydelsen af Sundby til Kl., at dets Medlemmer 4 Dage aarl. skulde trakteres med adsk. Retter). Hvad Kl. saaledes fik af Jordegods, laa ganske vist spredt og undertiden langt borte, men ved fordelagtige Mageskifter blev det efterhaanden mere samlet. Et af de største Mageskifter afsluttede Abbed Niels Klementsens 1414 med Rosk. Domkapitel, hvorved han bl. a. skaffede Kl. Bjernede Gd. med Tilligg., forskelligt Gods i Pedersborg

o. a. St., samt de 4 Kirker Broby, Slaglille, Bjernede og Pedersborg. I Landets Regenter fandt Kl. en stor Støtte; særlig Vald. Sejr, Chr. II, Vald. Atterdag og Dronn. Margrethe begavede det med Jordegods, Pengemidler el. Privilegier, saaledes Fritagelse af Kl.s Ejendomme for al kgl. Tjeneste og Tilladelse til, at dets Bryder og Bønder for visse Forseelser ikke skulde bøde til andre end Kl. Chr. II og Dronn. Eufemia ligesom ogsaa Vald. Atterdag og Kong Oluf fandt deres Hvilested i Kirken, og det var meget mod Munkenes Vilje, at Dronn. Margrethes Lig Aaret efter hendes Død flyttedes fra deres Kirke til Rosk. Domkirke. Endelig udvidede ogsaa fl. Pavebulla Kl.s Magtomraade. Dets Abbeder fik tidligt en høj Rang bl. Rigets Prælater, vel den første paa Sjæll. næst Roskildebispen (se Gjellerups nedenn. Artikel i Hist. Tidsskr., p. 456). De bestyrede Indsamlingen af den Skat, som aarl. svaredes til Paven af Cistercienserklostrene i Norden samt af Dargun og Colbatz i Venderlandet. Fl. af dem var Medlemmer af Rigets Raad og har saaledes grebet ind i Landets Styrelse; som en af de betydeligste maa nævnes Henrik Christiensen Tornekrans, der efter at have været Abbed i Vitskøl og i Esrum 1508 blev Abbed i Sorø, som han styrede til sin Død 1538. Ogsaa ved bogl. Sysler stod Kl. højt; den danske Rimkrønikes Forf., Broder Niels, var saaledes Munk i Sorø, og til Kl.s Hist. har Munkene efterladt et Par værdifulde Samlinger. Denne fremragende Stilling skyldte Kl., at det længe efter Reformat. forblev ved Magt, om det end da blev Kronens Ejendom. Aar 1538 betroede Kongen Abbed Henrik Tornekrans Overopsynet med Landets andre Cistercienserklostre, og til Sorø flyttedes efterhaanden fl. udtjente Klostermænd fra andre Kl. (saaledes den sidste Abbed i Esrum, Konfessor Mads i Maribo, og vistnok ogsaa Munke fra Skovkl.), ligesom det af og til benyttedes som Fængsel for gejstl. Personer (f. Eks. Iver Bertelsen, sen. Forst. for Sorø og Ringsted Kl., Jak. Andersen, Præst i Jørlunde, den religiøse Sværmer Chr. Mikkelsen og Hans Sadolin, Præst i Toreby); c. 1550 blev den sindssyge Universitetsprof. Ejler Hansen Malmø bragt til Sorø Kl., hvor han henlevede sine sidste Aar. 1551 lod Kongen her som i andre Herrekl. ansætte en Læsemester til at undervise de unge Brødre og andre unge Mennesker. Fra 1580, da Kongen forlenede Peder Reedtz med Sorø, kan man regne Kl.s Ophævelse. Seks Aar efter blev det omdannet til en adl. Skole (se videre p. 27).

Alle Klosterbygningerne er nu paa Kirken og Klosterporten nær saa godt som forsvundne. Paa Asser Rigs Tid har Stiftelsen kun været mindre, men Nyskabelsen under Absalon har nødvendiggjort betydelige Udvidelser. Gennem Beretningen om en Brand, som ¹²/₁₆ 1247 hærgede Klosteret, faar man et Indblik i, hvor omfattende det hele Anlæg var; foruden Kirken brændte Kl.s Omgang, Munkenes og Konversernes Sovesale og Sygestue, Klædekamret, Kælder- og Underkældermesterens Kamre, Biskoppens Kapel*), Bagerset og Bryggerset, Smedie- og Havehusene, Væverens Hus, Hestestalden, Porten, Ladegaarden, Hestemøllen og Vandmøllen m. m. I genopført Skikkelse stod nu indtil Chr. VI's Tid Sorø Kloster, saaledes som det findes aftegnet i Fugleperspektiv i Resens Atlas**). Til 3 anselige Fløje i to Stokv. sluttede sig mod N. Klosterkirken, og langs Indersiden af Klosterfløjene og Kirken løb den sædvanlige hvælvede Omgang. Midt i den mellemligg. Gd., Fratergaarden, som var fuldt 30 m i Firkant, stod Fraterbrønden (se p. 31). Desuden hørte til Kl. et stort Antal mindre, frit-

*) „Sacellum Episcopi“. Om dette se dog Gjellerups Artikel, p. 461, der ikke kan være rigtig.

***) I Nationalmuseet findes dog en af Søren Abildgaard udf. Gengivelse af et endnu ældre, ikke mere eksisterende malet Bill. af Kl., vist fra Midten af 16. Aarh. (gengivet i Th. Hansen, Sorø osv., p. 20).

ligg. Huse, alle omsluttede af Ringmuren med dens Porthuse, deribl. „Porthuset til Søen“, hvorigenennem en stor Del af Tilførselen til Kl. er foregaaet, og det nordre Porthus, „Klosterporten“, der staar endnu.

Den c. 6 m brede og c. 17 m lange *Klosterport*, der fører fra Akademiet ind til Byens Torv, er opf. i to Stokv. af Munkesten paa en Sokkel af huggen Kamp. Det nederste Stokv., selve Porten, har 4 Krydshvælv., og de brede Portaabninger i de takkede Gavlparterier er rundbuede, dog af en noget fladtrykt Form. Midt paa Portens Vestside

er der af samme Materiale som denne opf. en kvadratisk Fløj, den saakaldte „Saxos Celle“ (et Navn, der vist først er opstaaet langt ind i 19. Aarh., 1743 kaldtes Rummet „Borgestuen“), hvis nederste Rum dækkes af 4 Krydshvælv., der bæres i Rummets Midte af en af Teglmuret Søjle. Hele Bygningen, hvis ældste Dele sandsynligvis stammer fra omkr. 1160-70, men som har undergaaet en Del Forandringer i Tidens Løb^{*)}, har indtil den sidste Tid staaet forsømt og vanrøgtet; Murene var overkalkede, og baade til Nord- og Sydsiden var der tilsat mispydende Bygn. (Vaskerihus, Gartnerbl. og den saakaldte Trykkergd., den sidste paa den Side, der vender ind til Byen). Men fra

1883 blev der foretaget en Istandsættelse under Ledelse af Herholdt, der først helt er fuldendt i 1894, og hvorved de smukke Bygn. er førte tilbage til en Skikkelse, som antages at svare til Stilen fra c. 13. Aarh. Den vestre Fløj, der var værst med-

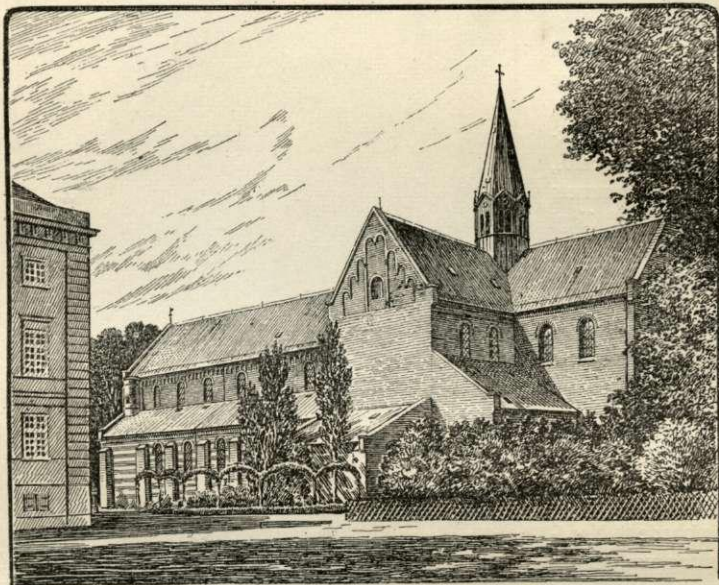

Klosterporten set fra Byens Side.

*) Ved de Udgravninger, der for en Del Aar siden foretoges i Anl. af Portens Restaurering, viste det sig, at Bygningen ikke alene har haft en tilsvarende Fløj mod Ø. som mod V., men ogsaa 4 aflange Bygn. i Vinklerne mel. de to Fløje og Porthuset; de har som en Slags Sideskibe med Halvtag sluttet sig til Fløjene og har haft Døre ud til Porten. Disse 4 Bygninger var dog allerede nedbrudte ved Midten af 16. Aarh., hvorimod den østre Fløj, som det vil ses, endnu findes paa Resens Tegn. Ligeledes fremgik det af Undersøgelsen, at Bygningerne som Helhed hidrører fra to forsk. Perioder. Ældst, fra c. 1160-70, er den vestre Fløj, den østre Fløj og den mellemligg. lige saa brede Del af selve Porten. Lidt senere, vel c. 1200, rejstes det overhvælv. Porthus gennem dette symmetriske Anlæg, de nævnte 4 Sidebygn. opførtes, og i „Saxos Celle“ overhvælvedes det underste Rum (oprindl. havde det fladt Bjælkeloft).

taget (det nederste Rum blev indtil 1845 brugt til Arrester), maatte helt opføres fra ny. Nu benyttes det hvælv. Rum til et Slags Museum, en Saml. dels af Inventariegenst. fra Akademiets Kirker, dels af Ting, der er fundne ved de sidste Aars Udgravn.; Samlingen er ordnet af Arkitekt F. C. C. Hansen. (Se J. B. Løffler, Sorø Akad. Landsbyk., p. 63).

Kirken. De af Absalon til Kl. indkaldte Cisterciensermunke har vistnok i den første Tid benyttet den lille, af Asser opf. Stenkirke, om hvis Beliggenhed der endnu hersker nogen Tvivl, men som dog sandsynligvis har været opf. paa Terrænets højstligg. Punkt noget V. for den nuv. Kirke. Her stødte man ved Udgravn. til en ny Alumnatsbyggn. i 1918 paa en Række murede Grave, ældre

Sorø Kirke.

end nogen af de ved den nuv. Kirke fundne (Materialet fortrinsvis Fraadsten og Kamp). Forgæves søgtes dog Spor af Kirken, som maatte ventes at have ligget herved, men da der senere paa samme Plads har været opf. andre Bygn., kan de gl. Fundamenter paa denne Maade være fjærnede*). Men det har dog ikke været længe, inden Absalon har taget fat paa Opf. af den store Klosterkirke (vistnok kort efter, at han er blevet Biskop), der i det væsentligste staar endnu. Om dens Opførelsestid ved man intet bestemt, men da Pavens Stadf. af Kl. og dets Privilegier indtraf 1182, kan man antage, at dens Fuldendelse falder noget før.

Kirken, der er en af Danmarks ejendommeligste Bygninger og Landets største bevarede Klosterkirke, 69 m lang indvendig, c. 11 m bred og 8 m høj til Hovedskibets Hvælv., er helt opf. af røde Teglsten, et dengang nyt Bygningsæmne,

*) En anden Antagelse, at Assers Kirke skulde have ligget ved Klosterporten, bygger paa en Beretn. af Kl.s Forst., sen. Sognepræst i Rosk., Morten Pedersen († 1595). Den er dog paa Forhaand ganske usandsynlig, og foretagne Gravn. gav i saa Hens. intet Resultat (se Løffler, Sorø Akad. Landsbyk. p. 67).

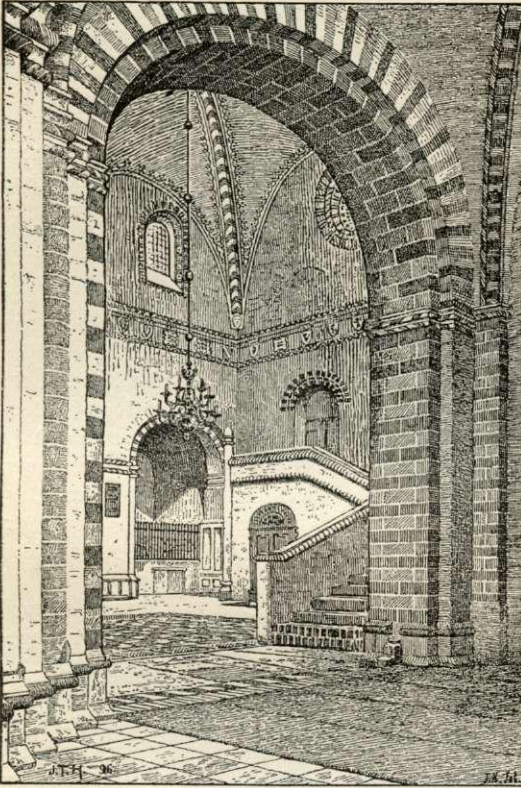
som man havde lært at kende fra Nordtyskland (Kl.s første Abbed, Egbertus, 1161-64, var en Tysker; i sit Testam. betænker Absalon i øvrigt sin Teglmester Aage, „magister laterum“, vistnok en dansk Mand), og er en treskibet hvælvet Korskirke, med lige afsluttet Kor, saaledes som Cistercienserordenens strenge Regler foreskrev, ligesom den af samme Gr. aldrig har haft noget muret Taarn, men kun et lille Klokkespjir over Korskæringen. Til Tværskibets østl. Sider slutter sig 4 Kapeller, oprindl. med Altre i søndre Fløj for Skt. Benedikt og Skt. Bernhard af Clairvaux, Benediktiner- og Cistercienserordenens Stiftere, samt for Evangelisten Johannes og i nordre for Johannes Døberen samt Apostlene Peder og Paulus. Hovedskibet er som ved alle Cistercienserkirker meget langstrakt og støttes af to smalle Sideskibe. Grundplanen er af den saakaldte Fontenay Type, opkaldt efter den i 1147 indv. Kirke i Fontenay i Burgund, en af de ældste Cistercienserkirker i Frankrig; Stilen derimod, der er betinget af de brændte Mursten, nærmer sig i det hele til de ældste nordtyske Teglstenskirker, f. Eks. Klosterkirken i Jerichow i Brandenburg, med hvilken Sorø er omtr. samtidig, medens den dog har visse Ejendommeligheder i enkelte Former, der kan betegnes som danske. Kirken er blevet opf. i to Afdelinger, saaledes at Koret, Tværskibet og Hovedskibets østligste Fag er blevet byggede først, hvorom et Brud i Muren vidner.

I 1201 stededes Kl.s Stifter og Velgører, Ærkebiskop Absalon, til Hvile paa den fornemste Plads i Koret, lige foran Jomfru Marias Højalter. Selv havde han ladet sin Farfaders, Skjalm Hvides, og sin Farbroders, Tokes, Ben føre did fra Fjenneslevlille og indmure i Pillen mell. de to Kapeller ved søndre Korsfløj, thi det var hans Bestemmelse, at denne Kirke skulde være Gravsted for Hvidernes Slægt. I 1204 blev Esbern Snare begr. paa det Sted, hvor det nuv. Alter staar, og senere jordfæstedes ved Siden af ham hans Sønner og Sønnesønner. Igennem 13. Aarh. fik mange af Hvideslægten deres Gravsted i Tværskibet, og Munkene forfattede i 1524 en Liste over alle de her begr. ansete Personer (tr. af Langebek i Script. Rer. Dan. Bd. IV; Originalen brændte med Akademiet i 1813).

I Foraaret 1247 hærgede en voldsom Brand Kl. saavel som Kirken, hvorved Bjælkeloftet over Hovedskibet blev ødelagt. Men Esbern Snares Datter, Fru Ingeborg af Kalundborg, skænkede Kl. betydeligt Jordegods (se p. 15) til Opf. af Hvælvinger. Allerede før Branden var Sideskibene helt el. delvis overhævede, og af de oprindl. Hvælv. er endnu de østligste i nordre Sideskib bevarede. Men nu overhævedes hele Kirken med Krydsribbehvælv, 10 Fag i hvert af Sideskibene og 5 i Midtskibet, hvor de spændte over 2 Arkadefag. Under Vinduerne blev der i den flg. Tid efterhaanden gennem hele Kirken malet en Frise med Skjoldmærker for Hvideslægten og andre Velgørere, der laa begr. her. Det maa antages, at Kirken var sat i færdig Stand 1285, thi i det Aar, berettes der, lod Abbed Niels Hvideslægts Ben højtidelig flytte fra den gl., p. 18 omtalte Kirke til „den store Kirke“ og nedlægge der. Abbediets Anseelse var imidlertid saa stor, at Kirken, som vi har set p. 16, ogsaa valgtes til Hvilested for Kongehuset.

Indgangen for Menigheden var tidl. i vestre Gavl for Enden af nordre Sideskib, foran hvilket der indtil 1772 laa et lille Vaabenhus, om hvis Opførelsestid man intet ved. Døren blev tilmuret og den nuv. vestl. Hovedindgang aabnet. Endvidere fandtes der en Dør i nordre Korsgavl, Vejen ad hvilken de afdøde Munke førtes til Hvile. I søndre Sideskib var der to Døre ind til Klostersgaardens Omgang, og ved søndre Korsgavl efter Forbill. fra andre Cistercienseranlæg en Sten-

trappe, der endnu er bevaret, og som gik op til Munkenes Sovesal i den tilstødende Klosterbyggn. (Trinene er stærkt slidte ved Munkenes idelige Vandringer til Ottensang, Messer og Vigilier i Munkekoret med dets Stolerækker midt under Korset). I den nordre Korsarm fandtes Konversernes Kor, og i det lille nordre Kapel, som alt i 13. Aarh. føjedes til Kirken, og hvor nu Chr. Friis' Begravelse er, var ifl. en gammel Indskr. paa Hvælv. „Leviternes“ Kor. Medens Oluf Jyde var Abbed i Kl. (1476-90), blev der foretaget store Forandringer i Højkoret, især

Stentrappen fra Munkenes Sovesal.

ved en Udvidelse af Vinduerne, og i Slutn. af den katolske Tid (1515) lod den p. 16 nævnte Abbed Henrik Tornekran's Kirken istandsætte og male og Skjoldmærkerne nymale og forøge, ligesom han lod Absalons gl. Træggravplade, der vist var prydet med hans Billede, ombytte med en ny af Sten (se p. 24). Nogle Aar før, 1527, var der over Kordøren blevet ophængt et stort smukt Krucifiks, prydet med Biskop Lage Urnes og Henr. Tornekran's Vaaben (se p. 21).

Selvfølgelig maatte Reformat. medføre store Forandringer i Sorø Kirke, men endnu da Oluf Karsemose († 1565) var Abbed, stod Munkenes Kor urørt, og Kirkens Indre havde bevaret en stor Del af sit katolske Præg, sit Højalter, og sine Sidealtere. Først ved Slutn. af Fr. II's Tid, da Kl. helt blev ophævet, forandredes alt. Altrene, Hel-

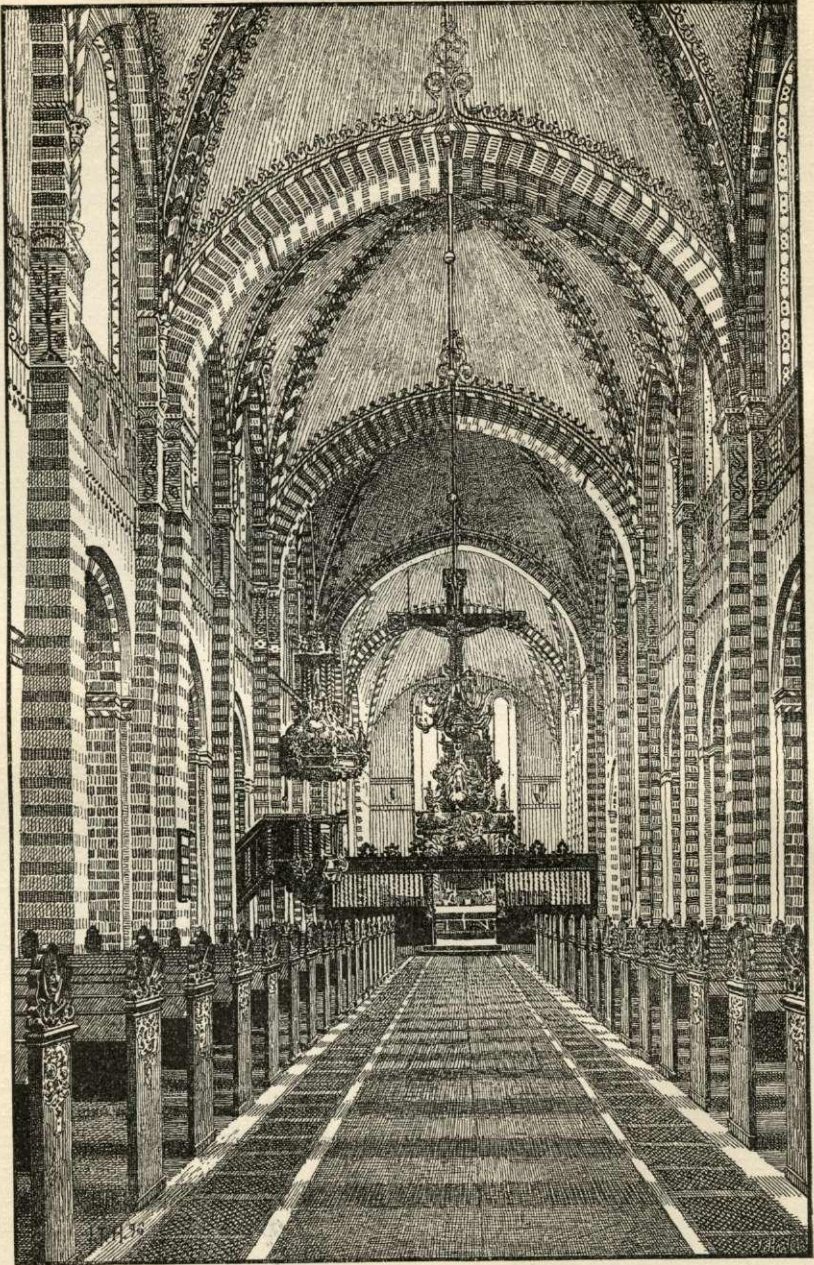
genbillederne og Munkestolene fjærnedes, og der indrettedes Gravkamre og Gravkældere for Hofmestrene paa Akademiet og andre Adelsmænd. Saaledes fik Chr. Friis til Kragerup, † 1639, Leviternes Kor til Gravsted. I de næste Aarhundreder har Forandringerne kun været faa. 1626 blev det lille Spir udbedret; under Fr. III blev der foretaget en større Forandring, idet Højkorets Hvælv. og største Delen af den østre Gavl maatte ombygges; i Slutningen af 18. eller Begyndelsen af 19. Aarhundrede nedtoges det brøstfældige Spir. Ved Akademiets Brand 1813 skaanedes Kirken, men 1822-24 nedreves Klosteromgangens østre, vestre og søndre Fløj, og 1827 nedbrødes ogsaa den nordre Omgang, der støttede sig til det søndre Sideskib og afstivede dette, hvoraf Følgen var, at Skibets Mure gav sig udad, og Hvælvingerne revnede. Der aabnedes nu her en

Række Vinduer, som aldrig før havde været der, og de to rundbuede Døre tilmuredes.

Efter Midten af 19. Aarh. er der foretaget meget gennemgribende Forandringer ved Kirken. Efter at bl. a. alle Murene var blevne rensede og udbedrede, undergik Kirken 1861-71 en Hovedrestauration under Ledelse af Etatsrd. Chr. Hansen, hvorved man ikke alene søgte at bøde paa dens Brøstfældighed, men ogsaa at føre den tilbage til dens oprindl. Skikkelse. Saaledes blev Højkoret ombygget og forsynet med en ny Hvælv. og romanske Vinduer; der opf. en ny Taggavl paa søndre Korsfløj i Stedet for det stygge Valmtag, der var paasat ved en tidl. Reparation; hele Kirken tækkedes med Skifer, og et nyt (kobbertækt) Spir, 20,4 m, rejstes over Korset 1870, ligesom der s. Aar rejstes en ny Portal i Skibets vestre Gavl i Stedet for den, der var opført 1772, da Indgangen blev anbragt der. Ligeledes opførtes der paa Kirkegaarden et Ligkapel med Klokkehus. Arbejdet blev fortsat efter Hansens Død under Ledelse af Herholdt. 1873 sænkedes Gulvet c. 0,5 m til den oprindl. Dybde; 1870-74 blev der fremdraget Rester af den gl., malede Dekoration, og paa Grundlag heraf blev Kirken udsmykket under Ledelse af Kornerup (assisteret af Dekorationsmaler V. Sørensen). Vaabenrisen, der indeholder 150 Skjoldmærker med Indskrifter, søgte man at føre tilbage til den oprindl. Skikkelse fra 13.-14. Aarh., idet man fjernede den sen-gotiske Overmaling fra Henrik Tornekrans' Tid, men kun et Mindretal af de oprindl. Vaaben var bevaret herunder, og de øvrige maatte da males helt af nyt. Nye er saaledes alle Skjoldene i Højkoret med Absalons, Esbern Snares og deres nærmeste Frænders Vaaben (se Kornerup, Skjalm Hvides Slægts Grave og Skjoldmærker i S. Kirke, i Aarb. f. n. Oldk. 1877, og Henry Petersen, Skjoldefrisen i S. Kirke, — et krit. Bidr. til dansk Heraldik, smstds., 1883). Piller og Buer m. v. bemales ved samme Lejlighed med røde og gule Kvadre. Brudstykker af Kalkmalerier fra 14.-15. Aarh. staar et Par Steder endnu urestaurerede, særlig paa de nordre Piller. I det Ramel-Sehestedske Kapel fremdroges en Dekoration fra 13. Aarh.s Slutn. I de sidste 40 Aar er der yderligere foretaget en Del mindre Restaurationer; saaledes er den paa Højkirkens Nordside fremdragne Hovedgesims med Rundbuefrise og Søjlestave fornyet og overført til Sydsiden samt til søndre Korsfløjs Vestside, og ligeledes har Vinduerne paa Højkirkens nordre og søndre Side samt i det nordre Sideskib faaet deres oprindl. Størrelse, ligesom det nordre Sideskib sin oprindl. Sokkel.

Kirkens Ydre, der aldrig har været rigt paa arkitektoniske Enkeltheder, gør ved sin simple, alvorlige Stil et tiltalende Indtryk; men det imponerende Præg, som Taarnene giver andre af Landets Kirker fra omtr. samme Tid, mangler den rigtignok.

Vender vi os nu til det Indre, da virker Hovedskibet smukt og stemningsfuldt med sit dybe Perspektiv, sin afdæmpede Belysning fra de smaa højtsiddende Vinduer og sin maleriske Dekoration med den lange Række Vaabenskjolde. Blikket fæster sig ved det store, fra Hvælvingen nedhængende Krucifiks fra 1527 (se p. 20), udf. i Claus Bergs Værksted (paa Korsenes Ender er de 4 Evangelisters Symboler udskaarne, og i 4, sidst 1847 undersøgte Glaskapsler ved Christi Hoved, Hænder og Fødder findes der Relikvier; paa den glatte Bagside er malet et samtidigt Krucifiks), og paa det rigt udskaarne Korgitter og den fra s. Tid stammende, ogsaa overdaadigt udsmykkede, 11-sidede Prædikestol (dat. 1650). Paa Skibets Væg hænger over J. Meursius, Professor ved Akademiet, † 1639, en Mindetavle, hvorpaa han er malet med Hustru og Børn. Paa begge Sider

Sorø Kirkes Indre.

af Hovedskibet aabner sig de gamle rundbuede Arkader med Halvsøjler og Trapezkapitæler. Det nye store Orgel i Kirkens Vestende bidrager til at mørkne Kirken. Foran det er anbragt en lille barok Orgelfaçade. Orgelpulpituret bæres af Træsøjler med Relieffer fra Fr. II's Tid. Stoleværket har barokt udsk. Gavle med Kerubhoveder og Muslingskaller. Ved Korgitret staar den barokke Font af Sandsten med Fad fra 1662.

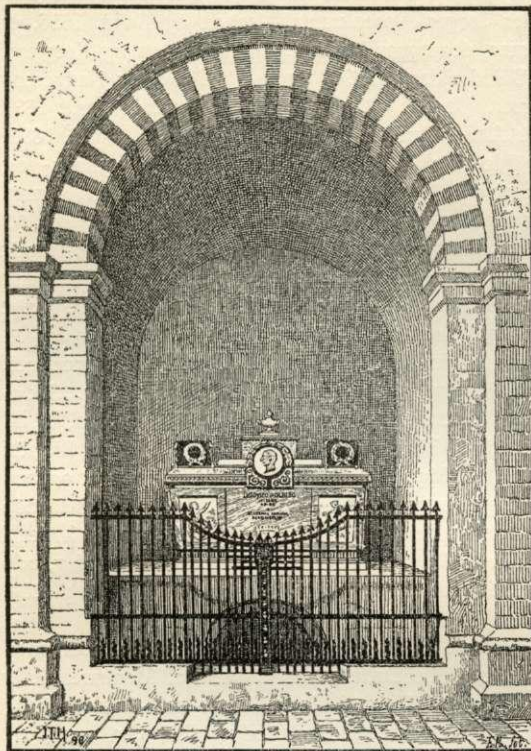
Koret er paa begge Sider begrænset af Korstole fra Baroktiden, hvorved dog er anvendt et Par sengotiske Gavle med Bill. af Apostlen Matthias og Jomfru Maria (sidste vistnok et Brudstykke af en større Gruppe). Den store prægtige Altertavle, der bærer Hofmester Jørgen Rosenkrantz' Vaaben og Aarst. 1656, er skaarret af Snedker Henrik Werner, der ogsaa har udf. Prædikestolen og Korgitret (se C. A. Jensen, Snedkre og Billedsnidere, p. 98) og har to Malerier: Nadverens Indstift. og Christus i Vinpersen (Jesaias 63,3) af Abrah. Wuchters, ansat 1639 som Kontrafejer ved Akad. (om Altertavlen se C. Molbech, Ungdomsvandr., 1811, p. 11 flg.; Thiele, Folkesagn, I p. 64; F. R. Friis, Saml. til d. Bygnings- og Kunsthist., p. 160 flg.). Kirken ejer en pragtfuld barok Alterkande af Sølv, skænk. af Prof. ved Akademiet Henrik Ernst og Hustru Sophia Faber.

I nordre Korsfløj, der som nævnt bruges som Sakristi, hænger et kolossalt Trækrucifiks fra c. 1250; til dette er med Urette henført et Sagn om, at en Munk skal have baaret det paa sine Skuldre fra Rom, hvad allerede dets uhyre Vægt udelukker*). Paa Vestvæggen er indmuret en Sandstens-Mindetavle over Jørgen Rosenkrantz til Keldgaard, Hofmester ved Akad., † 1675, og Hustru Christence Juel, † 1680; begge er begr. i en Hvælv. under Højkoret. De to hvælv. Sidekapeller, hvor Johs. Døberens, Skt. Peders og Skt. Paulus' Altre stod, er nu Gravkapeller, det ene for Grev Otto Thott til Gavnø, † 1785, og Frue Birgitte Charl. Kruse, † 1771 (han den sidste Mand af Fam. Thott her i Danmark og hun den sidste Kruse), hvis Marmorsarkofager og den mellem Sarkofagerne staaende Marmorstatue er udf. af C. F. Stanley, det andet for Ludvig Holberg, der hviler i en med Portætmed. og Relieffer af Klio og Kalliope prydet Marmorsarkofag, udf. af Wiedewelt og bekostet af Akademiet 1780 (se F. J. Meier, Wiedewelt, p. 131, og J. Bidstrup, Holberg og Sorø Akad., i „Museum“, 1893, II).

I Højkorets nordøstre Hj. staar *Chrf. II's* og Dronn. Eufemias Kenotaf med ligg. Broncestatuer af dem og deres lille Datter; paa Siderne af Monumentet er Relieffer med bibl. Æmner og Fremstilling af Fortællingen om Aristoteles og Hetæren Phyllis. Broncerne, der stammer fra Vald. Atterdags Tid, har, som først jagttaget af Løfler, oprindl. været anbragte paa et meget højere Monument, der ligesom Dronn. Margrethes var inddelt i to Stokv. Ved c. 1700 maa Kenotafet være sønderbrudt, og Broncerne henlagdes i et af Kapellerne, indtil man i 1777 lod dem anbringe paa det nuv. Sandstenspostament. I Korets sydøstre Hj. staar *Vald. Atterdags* Sarkofag af sort Marmor, der før stod midt i Munkenes Kor, men 1777 flyttedes til sin nuv. Plads. Man ser endnu paa Laaget Spor af Monumentets tidl. Prydelser, Kongens Bill. af Alabast i fuld Rustning med en Løve ved Fødderne (af et Kobberstik, vistnok fra 17. Aarh., ved man nogenlunde, hvorledes det har set ud); men disse Prydelser er nu forsvundne, maaske først i den svenske Krig 1658-60; dog findes i Nationalmus. et Alabastreliet med en Bisp, som sandsynligvis stammer herfra. Da Graven blev aabnet 1756 (for anden

*) Det ukontrollerede Sagn kan snarere henføres til et malet Christusbill., som før hang i nordre Sideskib, men i Slutn. af 18. Aarh. nedtoges og indlemmedes i Akademiets Inventar, med hvilket det brændte 1813.

Gang), fandtes nogle af hans Ben, indsvøbte i et Stykke Silketøj, og hans Sværd. Af Laarbenets Længde kan man slutte, at han har været meget høj (se Jul. Lange, Iagttagelser over den plast. Udsmykn. af Chr. II's, Vald. Atterdags og Dronn. Margrethes Gravmæler, i Aarb. f. n. Oldk. 1893; Fr. Beckett, i Tidsskr. f. Ind., 1906; C. A. Jensen, i Aarb. f. n. Oldk., 1915). — I Højkorets Østvæg er indmuret Brudstykket af *Kong Olufs* gl. Ligsten (fra c. 1525), hvorpaa ses Norges Vaaben, en Løve med krum Hellebard (over hans formentlige Grav paa den nordre Side af Alteret, hvilken aabnedes af Fr. VII 1857, ligger der en ny Granitsten).

Holbergs Grav.

Over denne Sten er der 1777 i Muren indsat en Marmorsten med Fortegn. over alle de fyrstl. Personer, i alt 13, der hviler i Kirken. — Lige bag ved Alteret er Ærkebiskop *Absalons* Grav (den var, som nævnt, fra først foran Alteret, der stod tæt ved Østvæggen, men dette flyttedes 1656 frem til Højkorets vestl. Del). Paa den store smukke, i den ældste Renæssancestil udf. Ligsten, som Abbed Henrik Tornekran's lod forfærdige 1536 af Kalksten, ses Absalon i fuldt Ornat med venstre Haand omfattende Patriarkstaven og med højre Haand opløftet til Velsignelse; ved hans Fødder sidder Aarhusbisperne Peder og Skjalm Vagnsen, nederst er anbragt Absalons formentl. Vaaben, enspringende Hjort, og ved Siderne Henrik Tornekran's fædr. og mødr. Vaaben. Hans Grav er to Gange blevet aabnet, første Gang 1536 i Chr. III's, Bisp Peder Plades og Henr. Tornekran's Nærværelse, og anden Gang 1827, ved hvilken sidste Lejlighed man i en Blykiste fandt hans Benrad af en anselig Størrelse, en Guldring med en Safir, en Gravkalk af Sølv, Stykker af hans Bispestav, af hans Klædedragt af kostbart guldindvirket Stof og af en Blyplade med lat. Indskr.: „Her ligger Ærkebisp Absalon, Assers Søn, den gode og fromme Mand, som grundlagde dette Kloster osv.“ (se Nye danske Mag. VI, p. 84 flg., og C. Molbech, Om Aabn. af Absalons Grav, i Nord. Tidsskr. f. Hist., Litt. og Kunst 1827, p. 452 flg.). Disse Relikvier opbevares nu i et Skab i Højkorets nordre Væg; smst. findes et andet Vægskab fra Henr. Tornekran's Tid, som har to Sæt Fløjddøre, de ydre udsk. i Eg, de andre med Jærngitter, over de sidste staar en Minuskelindskr., der fortæller, at der i

Over denne Sten er der 1777 i Muren indsat en Marmorsten med Fortegn. over alle de fyrstl. Personer, i alt 13, der hviler i Kirken. — Lige bag ved Alteret er Ærkebiskop *Absalons* Grav (den var, som nævnt, fra først foran Alteret, der stod tæt ved Østvæggen, men dette flyttedes 1656 frem til Højkorets vestl. Del). Paa den store smukke, i den ældste Renæssancestil udf. Ligsten, som Abbed Henrik Tornekran's lod forfærdige 1536 af Kalksten, ses Absalon i fuldt Ornat med venstre Haand omfattende Patriarkstaven og med højre Haand opløftet til Velsignelse; ved hans Fødder sidder Aarhusbisperne Peder og Skjalm Vagnsen, nederst er anbragt Absalons formentl. Vaaben, enspringende Hjort, og ved Siderne Henrik Tornekran's fædr. og mødr. Vaaben. Hans Grav er to Gange blevet aabnet, første

Skabet opbevares Relikvier af Skt. Victor og Skt. Albina (se J. F. Fenger, i Kirkeh. Saml. I, p. 655 flg. *)). — Ved søndre Side af Alteret ligger den ligeledes i Renæssancestil udf. Ligsten over Henrik Tornekran; paa Stenen, der er to Aar yngre end Absalons, ses Abbeden med Staven i højre Haand og en Bog under venstre Arm; ved Foden staar hans fædr. og mødr. Vaaben. — I Højkoret er der ogsaa en Mindetavle, af drevet forgyldt og forsølvet Arbejde, over Rigs-kansler Mogens Høg, † 1661, der tillige med fl. andre hviler i Gravhvælv. under Gulvet.

I søndre Korsfløj ligger Roskildebispens Johs. Krag, † 1300, under en stærkt afslidt Ligsten med hans Bill. og Indskr. (hans Grav blev aabn. 1873). De to gl. Sidekapeller er nu Gravkamre for Gehejmekonferensrd. og Amtmd., Overhofm. ved Akad., W. V. Kr. Reitzenstein, † 1781 (prægtigt Monum. af Wiedewelt, best. af en Obelisk af norsk Marmor med Vaser, Vaabenskjolde og Indskr.), og for Fam. Foss. Ved søndre Gavl af Korsfløjen er der en Udbyg., der forhen var en Del af Kl.s østre Fløj og maa have tjent til Sakristi, men nu danner det *Ramel-Sehestedske og Høgske* Gravkapel. Særlig Sehesteds Kapel fortjener Opmærksomhed for sin skønne Arkitektur; en smukt hugget Midtsøjle af Kamp med Trapezkapitæl bærer de 4 Krydshvælv. I Kapellet hviler bl. a. Ove Ramel til Bækkeskov, † 1685, hans Hustru Mette Rosenkrantz, † 1730, og deres Datter Else Ramel (disse Kister og Kapellet er restaur. 1886-87), samt Gehejmestatsmin. Ove Ramel-Sehested, † 1838. I det Høgske Kapel (restaur. 1881-82)

hviler Just Høg til Gjorslev, den første Hofm. ved Akad., † 1646, med Hustru og Datter. — I det p. 20 omtalte *Friis'* Kapel i nordre Sidegang findes et Epitaf. over Kansler Chr. Friis til Kragerup. † 1639, og Hustru Barbara Wittrup, † 1653, hvorpaa de er afbild. i knælende Stilling; hans, Hustruens og Datterens Kister er bleve restaur. 1896 og flyttede op i Kapellet, medens tre andre Kister med Kanslerens to Sønner og en Datterdatter endnu staar nede i Gravkælderen.

Absalons Ligsten. Tegnet af J. B. Løffler.

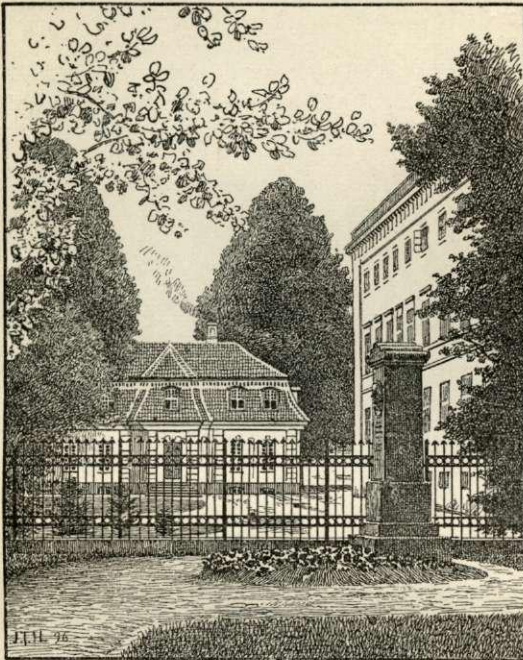
*) Et forgyldt Fyrretræsskrin fra c. 1400 med smukke Jærnbleslag i gotisk Stil, fra Sorø Kl., opbevares nu i Nationalmus. I Skrinet laa en Abbedhue og et Par Sko samt et Pergament-haandskr., der bærer en samtidig Paaskr. om, at det var skænket Kl. af Ærkebiskop Absalon (nu i det kgl. Bibl.).

I nordre Sidegang et Sandstensepitaf. med Maleri over Brødr. Bent og Niels Andersen, Disciple i Sorø, † 1654 (restaur. 1881-82).

Af mærkelige Ligsten foruden de allerede nævnte anføres en lang, smal Sten af Kamp i nordre Sidegang; den bærer intet Navn, men den i Relief udhugne Hyrdestav vidner om, at den har dækket over en Abbed fra c. 1200 (Løffler, Gravst. XII). I Forhallen ligger en smal Sten fra c. 1300 over Nicolaus Frenðesun og Hustru. I søndre Sideskib er opstillet en Ligsten fra 1387 med Minuskelskr. og Skjold over Væbner Matthæus Aagesen Taa. Kirken har 7 Gravstene

over Abbeder, deribl. over Niels Klementsens, † 1444, Anders Laale, † 1464, og Hemming Jakobsen.

Ved den nordre Side af Kirken ligger den smukke Kirkegaard, i hvis nordre Del findes det p. 21 omtalte Ligkapel med Klokkehus. En Del af Kamp udhugne Søjler, hvoraf de fleste vistnok har haft deres Plads i Kl. og her har tjent til Bærere for de hvælv. Lofter, er opstillede langs Kirkens Nordside. Paa den gl. Kirkegd. hviler mange kendte Mænd, deribl. Filosoffen J. Kraft, † 1765, Statsøkonomen Andr. Schytte, † 1774, Gehejmekonferensrd. Chr. Urne, † 1821, Digteren Chr. Wilster, † 1840, Lektor J. H. Bredsdorff, † 1841, Lektor Chr. Lütken, † 1856, Historikeren Chr. Molbech, † 1857, og

Ingemanns Grav med hans Bolig i Baggrunden.

Sønnen, Digteren Chr. K. F. Molbech, † 1888 — over Fader og Søn afsl. 1890 et Mindesmærke, best. af en Granitblok med en af en Karyatide baaren Broncemed. med deres Portrætter, tegn. af L. Frølich, udf. af Billedhugger Sode —, Zoologen, Lektor H. H. Beck, † 1863, Forf., Lektor P. Hjort, † 1871, Amtmd. T. A. Hoppe, † 1871, Overførster Eide, † 1882 (Monum. af Axel Hansen), Rektor P. H. Tregder, † 1887, Borgm. F. Kattrup, † 1900, Digteren Mich. Rosing, † 1904, Organist E. Jähnigen, † 1910 (Monum. med Broncemed., Billedh. Skikkild), Rektor B. Hoff, † 1912 (Monum., en flad Sten, af Maleren Tersløse), og Digteren *B. S. Ingemann*, † 1862, hvis Grav er tæt ved Kirkens søndre Korsiløj lige over for det Sted, hvor han i mange Aar boede som Direktør for Akad.; over Graven rejstes der kort efter hans Død en Granitstøtte med hans Portrætmed. i Bronze (af V. Bissen). Kirkegaardens Centrum danner det smukke Stemmannske Gravsted, hvor bl. a. et højt Monum. over Gehejmerd. Chr. L. Stemann, † 1813. Kirkegaarden er overskygget af mægtige, meget gamle Egetræer. — Om den nye Kirkegaard se p. 8.

Akademiet. Sorø Kl. blev dog ikke længe bestyret som Krongods efter 1580 (se p. 10). Allerede 1584 indrettede Fr. II, som holdt meget af Sorø, her en Slags Skole for sine to Sønner Christian og Ulrik samt nogle unge Adelsmænd, der blev opdragne sammen med dem; men den gik ind Aaret efter paa Gr. af Elevernes Sygdom. Forsøget var dog ikke dermed opgivet, og ved Fund. af $\frac{30}{100}$ 1586 (midlertidig Fund. af $\frac{17}{4}$ 1585) bestemte Fr. II, at Kl. med Tilliggende skulde opr. til en alm. „Trivial-Skole“ for 30 adl. og 30 uadl. Disciple, og samtidig blev vistnok Skolen i Frederiksborg opløst (se II p. 53). Ved Siden af denne Opdragelsesanstalt og Skole, til hvilken blev lagt hele Kl.s gl. Gods, og som beholdt sin egen Forstander, oprettede Chr. IV for at modarbejde unge Adelsmænds kostbare Rejser til Udlandet, „forinden de ret kunde fatte, hvad de hos de fremmede saa og forfarede“, ved Fund. af $\frac{30}{11}$ 1623 et ridderligt eller adl. Akademi, der vel blev sat i Forb. med Skolen ved en fælles Hofmester (den under Kirken nævnte Gehejmerd. Just Høg), men i økonomisk Hens. blev stillet uafhængigt af den, idet Maribo og Børglum Kl.s anelige Godser blev tillagte Akad. (ligesom det fik rige Gaver, deribl. 12,000 Sp.daler af Enkedronn. Sophie), der kun skulde nyde godt af Skolens mulige Overskud. Chr. IV viste Akad. stor Yndest; hans Sønner, Frederik (Fr. III) og Ulrik, og andre fyrstl. Personer studerede her (deribl. Prinser af de holstenske og hessiske Huse og Karl Gustav, sen. svensk Konge, der paa Gr. af sit Ophold der fritog Sorø for fjendtlig Behandling i 1659); Kongen gav det nye Statuter $\frac{10}{100}$ 1643, og berømte Lærde blev knyttede til det, ogsaa indkaldte fra Udlandet (Meursius); indtil 1649 havde Akad. været besøgt af 360 adl. og 104 ikke-adl. Elever. Men efter Chr. IV's Tid gik Akad. efterhaanden tilbage (vel for en Del paa Gr. af Krigen med Sverige), ligesom ogsaa Tonen bl. de unge Adelsmænd indvirkede uheldigt paa Skolen, og de var snart begge i Forfald. En i 1660 nedsat Kommission, der skulde gøre Forslag til Anstaltens Restitution, kom atter tilbage til Fr. II's oprindl. Plan om en Opdragelsesanstalt og lærd Skole alene, hvorefter Akad. nedlagdes 1665, ved hvilken Lejlighed Maribo og Børglum Kl.s Godser blev inddragne til andet Brug, medens Skolen fortsatte sin Virksomhed, dog med stedse aftagende Elevantal, saa at der i 1736 ikke en Gang var 10 uadl. Elever, og adl. saa godt som slet ikke søgte den. Til Erstatn. for Akad. i Sorø oprettedes $\frac{20}{100}$ 1691 et saakaldet Ridderakademi i København; men heller ikke dette kunde holde sig, og $\frac{1}{100}$ 1710 blev det lukket. I 1736 blev der atter nedsat en Kommission for at gøre Forslag til at ophjælpe den forfaldne Skole i Sorø, og ogsaa denne fastholdt Fr. II's Plan. Men dens Forslag blev ikke antaget, uden for saa vidt det gik ud paa, at Skolen foreløbig skulde nedlægges, hvilket skete 1737. Derimod bestemtes det ved Fund. af $\frac{7}{7}$ 1747, at der atter paa Sorø Kl. Gods skulde opr. et ridderligt Akademi alene uden Skole. I Fundatsen stod: „Naar disse Midler (p: Klostergodset) i Fremtiden ved Dotation eller Testament bliver formerede, skal samme Gave, efter den legerendes udtrykkelige Ord og Mening, henlægges til denne Stiftelse“; herved sigtes sikkert til Holbergs Godser Tersløsegd. og Brorup med underliggende Bøndergods (se II p. 466), som han havde givet Tilsagn om at overdrage Akademiet efter sin Død; til Gengæld blev han ved Erektionspatent af $\frac{6}{100}$ 1747 ophøjet til Baron. Denne betydelige Formue, som Akademiet saaledes kom i Besiddelse af, og som yderligere forøgedes ved et senere Testamente af Holberg af $\frac{30}{100}$ 1748 (bekr. $\frac{1}{100}$ 1754), hvorved han ogsaa skænkede det sit øvrige Gods, der ikke var indbefattet under Baroniet, samt ved Fund. af $\frac{14}{100}$ 1751, hvorved de Kalckreuthzske Godser, Hellestrup og

Niløse Gde med Tilligg., henlagdes til Akad. (se II p. 464), skulde synes at give Akad. de bedste Betingelser for at trives. Det gik i Virkeligheden ogsaa frem i de første 20 Aar, i hvilken Tid det havde fortrinlige Lærere, som Kraft, Cold og Jens Sch. Sneedorff, senere Erichsen, Guldborg og Schytte; men efter at disse enten var døde el. forflyttede, begyndte Tilbagegangen, og den nye Fund. af ²⁰/₁ 1782, hvorved nogle Mangler i den tidl. Organisation søgtes afhjulpne og ogsaa uadl. fik Adgang til det, fik ingen Betydning. Det var klart, at en lærd akademisk Anstalt i Sorø ikke kunde trives. Akademiet hendøde 1793, da de 3 sidste Elever forlod det. Samtidig var dets økonomiske Forhold i høj Grad mislige trods de betydelige Pengemidler, en Omstændighed, der dog for en Del berøede paa de gennemgribende Forandr. i Landboforholdene i Slutn. af 18. Aarh.; 1801 udgjorde Gælden 186,000 Rd. Da fik Amtmanden over Sorø Amt, P. Chr. Stemann, Godset under sin Bestyrelse (ogsaa Overhofmester fra 1803), og Akademiets Finanser kom saaledes paa Fode igen, at man atter begyndte at tænke paa dets Genopr., som vel forsinkedes noget ved Akademibygningernes Brand 1813 (se p. 30), men 1821 var ikke alene Gælden afbetalt*), men ogsaa den fornødne Kapital til Genopf. af Bygningerne tilvejebragt, og ved kgl. Res. af ⁹/₈ 1821 og ²⁰/₄ 1822 gjordes der det tredje Forsøg paa at genopr. Akad., idet der i Efteraaret 1826, da den i 1822 genaabn. Skole første Gang kunde dimittire Studenter, fjøedes til den den saakaldte „akademiske Indretning“, som bestod i et Slags Studenterkollegium (Regensen, se p. 11), hvor de soranske Studenter opholdt sig i 1½ Aar, i hvilken Tid de gennem Forelæsninger forberedtes til „anden Eksamen“, og ved Statuter af ²⁸/₁ 1827 blev Forholdet endelig ordnet. Men Erfaringen viste imidlertid snart, at den akademiske Læreanstalt heller ikke under denne nye Form svarede til Forventningerne eller til de Udgifter, som den krævede. Hertil kom, at der nogle Aar efter over hele Landet gaves de lærde Skoler en Udvidelse, som ogsaa omfattede en Del af den saakaldte anden Eksamen. Ved kgl. Res. af ³/₈ 1843 hævdedes den nøje Forb. mel. Akad. og Skolen, der fik sin egen Rektor, 1848 oprettedes der selvstændige Realklasser ved Skolen, og endelig nedlagdes den „akademiske Indretning“ helt ¹/₄ 1849.

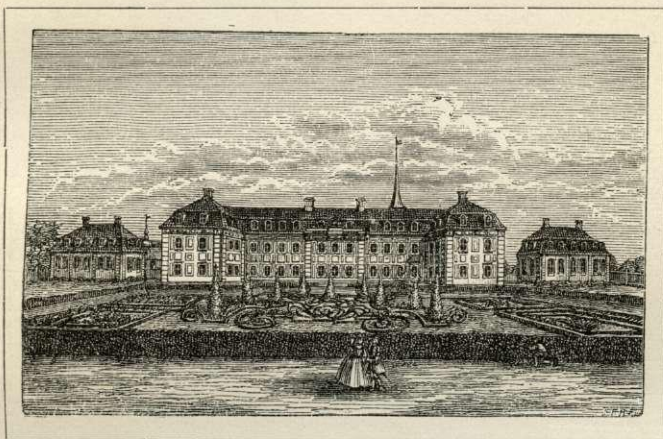
Den nuv. Skole var oprindl. en Kostskole med Plads til 64 Kostskoleelever. Borgere i Sorø havde Tilladelse til at sende deres Sønner som skolesøgende; men efterhaanden som Tilgangen voksede, imødekom man den ved at udvide Skolelokalerne og Antallet af skolesøgende, ikke ved at udvide Kostskolen. Nu er Antallet af skolesøgende næsten dobbelt saa stort som af Kostelever (1918: 104 Kostskoleelever, 181 skolesøgende).

Siden 1903 er Skolen en fuldstændig højere Almenskole med alle 3 Retninger i Gymnasiet, en Realklasse og dobbelte Mellemskoleklasser (Maj 1918: 95 El. i Gymnasiet, 17 i Realkl. og 173 i Mellemskolen). Skolens Navn, der siden 1822 havde været „Sorø Akademis lærde Skole og Opdragelsesanstalt“, blev ved Res. af ¹³/₈ 1903 forandret til „Sorø Skole og Opdragelsesanstalt“. Samtidig fik Kostskolen Navnet „Alumnatet“ og Kostskoleeleverne Navnet „Alumner“; ¹⁴/₈ 1920 blev Navnet atter ændret til „S. Akademis Skole“. Fra 1907 har Pigebørn, der kan søge Skolen fra deres Hjem, Adgang til Gymnasielklasserne (Betaling for en Alumne er 600, for en skolesøgende i Gymnasiet og Realklassen 168, i Mellemskolen 144 Kr.). Ved Skolen er ansat: Rektor, 8 Lektorer,

*) Deri var indbefattet Kirkerne Stenmagle og Stenille, som Akad. havde købt i Slutn. af 18. Aarh. ved at laane 16,500 Rd. af Staten. I 1825 kunde Akad. endog af den opsparede Kapital købe Hovedgdene *Mørup* (for 42,200 Rd.) og *Nordruplund* (for 12,000 Rd. Sølv og 78,768 Rd. i Sedler).

12 Adjunker, 1 Lærer i Tegning, 1 i Musik og 1 i Sløjd og Skrivning; desuden er der Læge, Sygeplejerske, Oldfrue og Økonom.

Sorø Akademi, der forhen og med Rette ansaas for en af Landets mest velstillede Stiftelser, er ved den af Verdenskrigen hidførte Dyrtid kommet i en økonomisk Stilling, der maa vække alvorlig Bekymring for Fremtiden. Før kunde Stiftelsens store Indtægter og Udgifter, i disse sidste indbefattet de meget betydelige Udgifter til de saakaldte fremmede Øjemed — Tilskud til Realskoler m. m. og til Kunst og Videnskab i Almindelighed —, i det hele afbalancere hinanden, men heri er indtraadt en betydelig Forandring. Paa Finansloven 19^{20/21} regnes med en Indtægt paa 674,415 og en Udgift paa 949,796 Kr., altsaa et Underskud paa 275,381 Kr., hvilket aldeles ikke skyldes særlige Forhold i Finansaaret, og der maa derfor regnes med et tilsv. el. snarere et jævnt voksende Undersk. i de

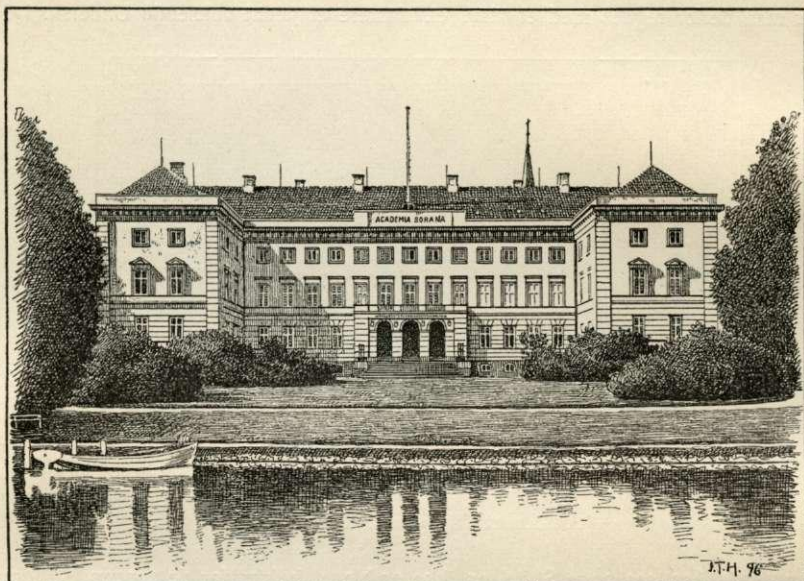
Akademiet i 18. Aarh. Efter Thurah.

kommende Aar, saalænge Stiftelsen ikke er blevet befriet for de tyngende Bidrag til fremmede Øjemed, nemlig aarl. 184,625 Kr. til Realskoler m. m. og 158,200 Kr. til Kunst og Videnskab, tils. 342,825 Kr. Først naar disse Bidr. stryges el. i alt Fald nedsættes betydeligt, vil der være Mulighed for at dens Fremtid som en Institution, der opretholdes ved egne Midler. Af Indtægtsposterne for 19^{20/21} er de væsentligste: Jordebogsindtægternes Overskud 59,505, Renteindt. 393,000, Skovvæsenets Overskud 141,581, Opholds- og Skoleafgift for Alumner og Elever c. 66,444 Kr., af Udgiftsposterne, foruden de anførte til fremm. Øjemed, Lønninger 275,912, Opdragelsesanstaltens Økonomi 119,416, Bygningsudgifter 85,646 Kr. Akad. Kapitalformue var ^{31/3} 1919: 9,816,874 Kr. Det ejer, foruden Skolebygningerne: A. Hovedgdene Nordruplund (Nordrup S.), 54,5 Td. H., Mørup (Fjenneslev S.), c. 38 Td. H., og Tulsted i Nørrejyll. (Torup S., Helligum Hrd.), c. 11 Td. H. *) B. Leje- og Tjenestejorder, c. 45 Td. H. C. Efter den paabeg. Afløsn. af Arvefæstegodset har Akad. i Arvefæsteafgifter ^{1/1} 1920 en aarl. Indtægt af c. 50,000 Kr.

*) Foruden disse Hovedgde har Akad. ejet 7, nemlig Hellestrupgd., solgt if. Lov af ^{10/3} 1852, Sorø store Ladegd., solgt if. Lov af ^{19/3} 1861, Sorø lille Ladegd., udparcelleret 1794 og dels bortarvefæstet, dels bortforpagtet, dels udlagt til Skov, og de 4 bortarvefæstede Gde Brorup (1805), Bjernedegd. (1809), Tersløsegd. (1817) og Niløsegd. (1841). Ogsaa Mørup er bestemt til at sælges if. Lov af ^{28/1} 1862, men det er endnu ikke sket. Af disse hørte Sorø store og lille Ladegd. samt Bjernedegd. til Sorø Kl.s gl. Gods.

og i Canon for bortsolgte Ejendomme c. 5800 Kr. aarl. D. Foruden Sorø Kirke, af hvilken der ikke ydes Tiende, 15 Landsbykirker, nemlig i Alsted Hrd.: Bjerne, Fjenneslev, Flinterup, Gyrstinge, Munke-Bjærgby, Slaglille og Stenmagle, i Slagelse Hrd.: Nordrup, Stillinge og Sønderup, i Løve Hrd.: Havrebjærg og Skellebjærg, i Merløse Hrd.: Tersløse, Niløse og Stenlille. E. Skovene, c. 3573 ha, med Ager og Engs H. c. 18,2 Td. og Skovskylld 491,5 Td. Desuden ejer Akad. 6 Gde i Byen, Vaskerigaarden, Klosterporten og en Tørvemose i Bjernede.

Sorø Akad. økonomiske Administration er henlagt under Kvæsturen for Universitetet og Sorø Akad. I Sorø er der et Kontor, ved hvilket er ansat 1 Forvalter, der tillige er Kasserer, 1 Fuldmægtig og 1 Assistent. Ved Akad. er endv. ansat

Sorø Akademi.

1 Arkitekt og 1 Gartner. Skovvæsenet bestyres af 1 Overinspektør, under hvem to Skovridere sorterer.

Fr. II's Skole og Akad. havde indtil Chr. VI's Tid Lokaler i de gamle Klosterbyggn., og hvorledes de forsk. Bygn. omtr. blev benyttede, kan ses af den p. 15 gengivne Tegn. efter Resen. Saaledes er Bygn. omtr. bleve staaende, dog med nogle Tilbyggn. under Chr. IV og Fr. III, indtil de nedreves 1737-42; dog bevarede Klosteromgangen, saa at de nye, i Tidens Mansardstil opf. Bygn. (indv. $\frac{27}{7}$ 1747) ligeledes kom til at bestaa af 3 Fløje og umiddelbart stødte op til Kirken, der altsaa dannede den 4. Fløj. Hovedbyggn., der er beskrevet og afbildet i Thurah, Danske Vitruvius II, og Grønvold, Fr. V's Rejse fra 1749, Pl. 6-9 (se ogsaa Kirkeh. Saml. 4. R. IV p. 443), var væsentlig opf. efter Tegn. af Holger Rosenkrantz. Den brændte $\frac{11}{6}$ 1813 tillige med den kostbare Bogsamling, hvoribl. alle Holbergs Bøger og hans Originalportræt, Sorø og Maribo Kl.s Arkiver samt en Del Oldsager og Relikvier fra Klostertiden. Derimod blev de 3 Sidepavilloner (ligeledes efter Tegn. af H. Rosenkrantz) staaende som et

Minde om, hvorledes det gl. Akad. saa ud. Medens den nordøstl. Pavillon nedreves 1857 (Ingemann ligger begr. paa dens Plads), staar endnu den sydøstl. og sydvestl. I den sydøstl. havde Ingemann sin Embedsbl. („Ingemanns Hus“, se Bill. p. 26), i den sydvestl. boede Historikeren Chr. Molbech, Digterens Fader („Molbechs Hus“). En 4., nordvestl., projekteret Pavillon har sikkert aldrig været opført.

Saa opførtes 1822-27 efter Tegn. af Statsbygm. P. Malling det nuv. Akad., der kostede 214,432 Rd. og indv. $\frac{22}{5}$ 1827. Det er bygget i lignende Stil som Frederiksberg Slot i 3 Stokv. foruden Kælder, med Façade og Hovedportal med stor Stentrappe ud mod Søen og med fremspringende Fløje mod Ø. og V., saa

at Planen ligner et latinsk H. (Klosteromgangen blev ved den nye Bygn.s Opf. som omtalt nedrevet, se p. 20). Midt i Fratergaarden — den siden 1813 aabne Plads mel. Hovedbygn. og Kirken, se p. 16 — er der over Fraterbrønden i 1912 ved friv. Bidr. fra gl. Sorøelever rejst et Brøndhus, som det formentlig har været i Klostertiden (af M. Nyrop; se „Archit.“ ^{11/2} 1911). Akademibyg., der helt igennem er dekoreret af Hilker 1859-71, indeholder i Stuen: Vestibulen, med Inskriptioner, Gibsfigurer m. m., den c. 91 m lange „Stengang“, Rektors Værelse, Spisesal og Klasseværelser, i 1. Stokv.: Lovsangssal, Altansal (Lærerværelse), Selskabsal og Festsal, Tegnestue og Klasseværelser; i øverste Stokv.: Bolig for 3

Fraterbrønden.

ugiftede Inspektører, to Sovesale og 16 Elevvær.: her er „yngre Afdeling“ af Kostskolen (Alumhatet) til Huse. I Hovedbygn. findes bl. a. Portr. af Fr. VI og Gemalinde Marie Frederikke (skal være malet af Juel), Holberg (A. Rostin), Ingemann (Marstrand), Ove Malling, Fr. II, Chr. VI, Fr. V (alle Kopier), Fr. VI (Eckersberg), Overhofmestrene fra Fr. V's Akademi, Rektorerne P. H. Tregder, P. K. Blichert (Gorm-Hansen) og B. Hoff (Kn. Larsen), Stengangen (Kopi af Chr. Dalsgaard), mange Portr. af afdøde Lærere, Elever og andre til Stiftelsen knyttede Personer, Steins Gibsmodel til Holbergstatuen foran det kgl. Teater i Kbhvn., Marmorbuste af Ingemann (H. V. Bissen) og en Marmorbuste af Holberg. — V. for Hovedbygningen ligger Rektorgaarden med Hovedfløj mod Ø. og Sidefløj mod S., bag denne et to Stokv. højt, trefløjet Bygningskompleks, hvori der ligesom i Rektorgaardens øverste Stokv. er Bl. for den „ældre Afdeling“ af Alumnat skolens to øverste Klasser. V. for Klosterporten ligger det store Gymnastik-

hus, ombygget i nyere Tid (tidl. Ridehus), og Ø. for Porten Kvæsturbygningen, der 1859-60 forhøjedes med et Stokv., hvor det 60-70,000 Bd. store Bibliotek, som før havde sin Plads i Hovedbyggn., nu findes (det 1813 brændte Bibl. blev erstattet ved friv. Gaver, særlig fra Gehejmekonferensr. J. Bülow). I en 1901 opf. Museumsbyggn. (Arkt. Bygningsinsp. V. Petersen) ved Sydenden af Danneskjolds Allé er i Stuen Lokaler for Undervisn. i Naturkundskab samt natur-

Holbergs Statue.

hist., mineralog., etnogr. og oldnord. Samling; 1. Sal er dels Undervisningslokaler for Fysik og Kemi, dels Magasin for den ældste Del af fysisk Samling; den sidste indeholder mange gl. Apparater fra den Overkmhr. Hauch tilh. fysiske Saml., som 1827 købtes for Sorømidler. — V. for Akad. ud mod Søen ligger den c. 5,5 ha store smukt vedligeholdte Have, omlagt 1864-65, med mange sjældne Træer og Planter, bl. a. to c. 24 m høje Eksemplarer af *Platanus occidentalis*, en c. 13 m høj *Gymnocladus canadensis* og en c. 5 m høj *Ginkgo biloba*; paa Ridebanen staar der en c. 28 m høj *Fraxinus excelsior* og en *Ulmus montana*, c. 26 m høj. Midt i den ud for Ridebanen liggende Del af Haven staar

en ¹²/₇ 1898 afsløret Broncestatue af Holberg paa en høj Sokkel med Statuer af Hist. og Komediens Muser (V. Bissen). Neden for Molbechs Hus' Have er ¹⁵/₉ 1901 afsløret en Bavgasten til Minde om de i de slesvigske Krige faldne 10 soranske Elever (Billedh. Brandstrup, Vers af O. Borchsenius, Stenen fundet paa Hjortnæs). — Ud for Akad. ligger i Søen den lille *Ingemanns Ø* (før „Fru Borchs Ø“). Paa den modsatte Side af den med smukke Spaserestier omgivne Sø ligger Højdepunkterne: det skovbevoksede *Parnas* (før Tjørnehøj), hvor der er en Mindesten for Digteren Chr. Hviid Bredahl, rejst af soranske Gymnasiaster (afsl. ¹/₇ 1917), og en Restaurationspavillon, og noget længere inde *Helikon* (før Kongshøj), 62 m, hvorfra der er vid Udsigt. Ud for Parnas ligger Øen *Bøgholm* (1,3 ha).

Litt. til Sorø, Klosteret, Kirken og Akademiet: J. Daugaard, Om de dske Kl. i Midtald., p. 257 fl. — N. Durop, Sora antiquissimum in Dania monasterium, Hafniæ 1635. — F. Wendelboe og H. F. J. Estrup, Beskr. af Mindesmærker i S. Acad. Kirke med en hist. Indledn. om den gl. Klosterkirke, Kbh. 1836. — N. Høyen, Nogle Bemærkn. om S. Kirkes Alder og Bygningsstil, i Nyt hist. Tidsskr. I (ogsaa i hans „Saml. Skrifter“, I), og samme: Kirken og Kl. i S., i „Danske Mindesmærker“ I. — J. B. Løffler, Udsigt over Danmarks Kirkebygn., p. 184 fl., og samme: Gravmonumenterne i S. Kirke, Kbh. 1888. — C. A. Borch, Noget om Acad. i S., Sorø 1789. — O. Malling, Om Sorø Acad., i Collins Tidsskr. „For Hist. og Statistik“, I. — E. G. Tauber, Uds. over S. Acad. Forfatn. 1623-65, Kbh. 1827. — Chr. Molbech, Om S. Acad., dets Skiebne og dets Fremtid, Kbh. 1847. — A. F. Asmussen, Medd. ang. S. Akad. for Aarene 1857-78, Kbh. 1880, fortsatte af S. Sporsén for Aarene 1879-88, Kbh. 1890. — S. M. Gjellerup, Studier til de Soranske Stiftelsers Hist., i Hist. Tidsskr., 4. R. VI. — J. Chr. Lütken og J. H. Bredsdorff (sen. Bredsdorff og C. Hauch), Blandinger fra S., 1-10, et Tidsskr., Slagelse 1831-39. — J. Chr. Lütken, Fire Smaaskr. om S. Akad., Kbh. 1847-48. — Soransk Tidsskr. I-VI, Kbh. 1870 ff. — Th. Hansen, Sorø. En Beskr. af Kl., Akad., Kirken, Lærestalten og Sorø nærmeste Omegn, Kbh. 1883. — B. Hoff, Sorana, i S. Skoles Aarsskr. 1895, 1898, 1899 og 1905. — H. Rosendahl, Om Kong Chr. VIII's Planer m. H. t. S. Akad., Kbh. 1897. — H. F. Rørdam, Af S. Hist. i det 1. Aarh. efter Reformat., i Kirkeh. Saml. 4. R. V., og s., Om et Haandskr. vedrørende S. Kl., i Hist. Saml. og Studier III. — P. Madsen, Hvidernes Kirke i S., Kbh. 1904. — N. P. Larsen, Begravelsespladser i S. fra den ældre Middelalder til vore Dage, Slagelse 1908. — Holten-Bechtolsheim, Om Akad.-Hovedbygns Dekorationer, i S. Skoles Aarsskr. 1908-12. — P. Schjærrff, S. Kls og Kirkes Hist., 1536-1737, i Aarb. for S. Amt II (1913). — F. C. Matthiessen, S. Akad.s Brand 1813, i S. Skoles Aarsskr. 1913, og samme, S. for 100 Aar siden, i Aarb. for S. Amt II, 1913. — Dske Bye og deres Mænd, under Medvirkn. af P. Schjærrff, XXVI, 1918. — Soranerbladet, udg. af Soransk Samf. 1916 ff.